

KOVÁCS BEÁTA*

„nem biztos, hogy lennél ő, de azért örülsz, hogy ismered”**

Eltérő magyarságképek a parlamenti pártok aktivistáinak körében***

‘The Hungarian patient.’ Different images of the Hungarian identity among political activists.

ABSTRACT: The main goal of this research is to explore the emotional structures of the Hungarian identity. During the research, seventy semi-structured creative interviews were conducted with current political activists. The interview questions were combined with metaphors, and the activists belonged to political parties which were members of the Hungarian Parliament. The main findings of my research support that most of the metaphors are loaded with our pasts. Besides that, psychological approaches were quite common among the respondents: several interviewees ‘diagnosed’ Hungary with mental illnesses. Finally, ‘Hungarian exceptionalism’ has appeared many times in metaphors. This term refers to the notion that the Hungarian people are somehow unique, and some hard-to-grasp quality in them only and exclusively characterizes Hungarians.

KEYWORDS: Hungarian identity, political activists, metaphors, qualitative, political emotions

Bevezetés

Rogers Brubaker szerint, habár a nemzetek mindig elképzelt közösségek, azokat „különféle módon képzelik el [...] nemcsak különböző nemzeteket képzelnek el különféle módokon, de egyazon nemzetet is máshogy képzelnek el különböző

* A szerző az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolájának doktorandusza.
E-mail: kovacs1991@gmail.com

** Ármin, párt nélküli, baloldali interjúalany

*** A kutatás az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

korokban – sőt különböző emberek egyazon korban is.”¹ Az előbbi felvetéshez szorosan kapcsolódva, jelen kutatási projekt legfőbb célja választ kapni arra a kérdésre, hogy milyen képek élnek az interjúalanyok fejében Magyarországról és a magyar identitásról.

Doktori kutatásomban a félelem és az ideológiai identitás kapcsolatát vizsgálom, tágabb értelemben pedig az érzelmek politikában betöltött szerepével foglalkozom.² A liberális demokrácia működési módjának egyik kritikus pontja a szakirodalomban éppen az, hogy a liberalizmus ideológiája kevésbé veszi figyelembe a politikai identitás érzelmi oldalát, sőt, próbálja kiszorítani az érzelmeket az identitásképzés folyamatából.³ Ezzel szemben a modern nemzetállam a politikai érzelmek katalizátoraként működik, és az állampolgárság neutrális koncepcióját az érzelmi szempontból is megélt politikai identitás irányába mozdítja el. Az előbbi feltevéseken alapul az Anderson által megalkotott „elképzelte nemzetállam”, „elképzelte közösség” gondolata is, amelynek lényegi pontja, hogy a „mély, horizontális bajtársiasság” érzésének hatására a nemzet nemcsak elképzelt, de megélt és átélt közösség is.⁴

A kutatás novumát két tényező adja. Egyrészt a tanulmányban a magyar identitásképeket körülvevő érzelmi struktúrákra helyezem a hangsúlyt. Másrészt a projekt magában foglal egy metodológiai újszerűséget is, hiszen játékos formában, metaforákon keresztül kíván közelebb kerülni a vizsgált kérdéskörhöz. Nem mellékesen, mivel a kutatás egy igencsak átpolitizált közegben zajlik, így egyféle elemzői nézőpontot is felkínál, azaz elősegítheti a mai magyar politika folyamatainak feltárását, ezen belül pedig az ideológiai különbségekre (jobb- és baloldal) koncentrálni.

A tanulmány felépítése a következő: az első részben az elméleti alapvetéseket tisztázom, így elsősorban az érzelmek, a metaforák és a nacionalizmus kapcsolatairól írok. Ezt követően igyekszem rövid körképet adni a magyar kontextusról, azaz a magyar identitásra vonatkozó kutatásokat ismertetem. Az írás empirikus részében főlvázolom az általam használt módszert (metafora), és 4 kategória által elemzem az interjúalanyok által alkotott Magyarország-képeket, majd pedig az

¹ Brubaker, R.: In the Name of the Nation: Reflections on Nationalism and Patriotism. *Citizen-ship Studies*, 2004/2. 115–127. 122.

² Erről lásd bővebben: Kovács B.: „mindenki külföldre fog menni vagy messzebb.” (E)migrációs félelmek Ózd városában. *Socio.hu*, 2020a/10. 27–52.; Kovács B.: Félek, tehát vagyok. Félelem mint politikai identitás. *Politikatudományi Szemle*, 2020b./2. 7–31.; Kovács B.: A migránsok és az elvadult vegánok. Migrációs félelmek és klímaszorongás a parlamenti pártok aktivistáinak körében. (Megjelenés előtt.) *Socio.hu*, 2024.

³ Berezin, M.: Secure States: Towards a Political Sociology of Emotion. *The Sociological Review*, 2002. 33–52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2002.tb03590.x>; Mouffe, C.: Politika és politikai. *Kon-szenzus*, 2011/16. 25–48.

⁴ Anderson, B.: *Elképzelte közösségek: gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006.

azokhoz kapcsolódó reményeket és félelmeket mutatom be. A tanulmány a diszkusszióval zárul.

Sokarcú nacionalizmus

„Bárki, aki a modern világ formáját és eredetét kutatja, előbb-utóbb szembesül a nemzetek erejével és mindenütt jelenlévő voltával. Bizonyos értelemben semmi sem jelöli ki olyan világosan a modern korszak határait, és befolyásolja olyan nagymértékben attitűdjeinket, érzelmeinket, mint a nemzeti tudat és a nacionalista ideológia”

– írja Anthony D. Smith *A nemzetek eredete* című művében.⁵ A szerző szerint a modern világ lényegében elképzelhetetlen a nacionalizmus nélkül, mivel az olyan keretrendszert ad a mindennapi működésnek, amely alapján eldönthető, hogy mi az, ami jó, és mi az, ami rossz, így kiindulópontot jelent céljaink meghatározásához és a kollektív tevékenységek kialakításához is.⁶

A nemzet fogalma tehát viszonylag új az emberiség történelmében, azonban rövid idő leforgása alatt kulcsfontosságúvá vált a globális jelenségek megértésében. Mivel azonban a történelmi feljegyzések igen sokfélék, ezért a nacionalizmusról alkotott elképzelések is azok.⁷ A nacionalizmuselméletek tengerében abban viszonylagos egyetértés van a szerzők között, hogy bár az modern jelenség, olyan mítoszokra, emlékekre, értékrendekre és szimbólumokra támaszkodik, amelyek generációkon át öröklődnek.⁸

Vannak, akik megkülönböztetik a „politikai” és „kulturális” nacionalizmust. Az első a nemzet függetlenségének és szuverenitásának, a második pedig a nemzet identitásának és kultúrájának létrejöttére és fenntartására irányul.⁹ Másképpen fogalmazva, megközelíthetjük az előbbieket a racionalitás és az emocionalitás elválasztásaként is. A „politikai” nacionalizmusban a nemzet a polgárok szabad szövetsége, racionalis és önkéntes politikai konstrukció. Ennek alkotóelemei az ún. instrumentális tényezők: a politikai igazgatási rendszer, a közös norma- és jogrendszer, a gazdaság nemzeti keretei, a közös infrastruktúra, a szolgáltatások, a szociális gondoskodás. A második, kulturális megközelítés az előbbivel szemben egy történeti közösség megtestesülésként, az identitásérzés kifejeződésékként fogja

⁵ Smith, A. D.: *A nemzetek eredete*. In: Kántor Z. (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel, 1995. 204–229, 204.

⁶ Smith, 1995.

⁷ Hall, J. A.: Nationalisms: Classified and Explained. *Daedalus*, 1993/3. 1–28.

⁸ Conversi, D.: Nationalism, Boundaries, and Violence. *Millennium-journal of International Studies*, 28., 1999. 553–584. <https://doi.org/10.1177/03058298990280030901>. (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 14.)

⁹ Hutchinson, J.: *The Dynamics of Cultural Nationalism The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*. Taylor & Francis, Routledge, 1987.

fel a nemzetet. Ebben az esetben inkább az olyan szimbolikus elemek kapnak szerepet mint a közös nyelv, a kulturális, etnikai gyökerek, a közös múlt emlékezete, a szokások, hagyományok és a lelki összetartozás érzete.¹⁰

Az előbbi dichotómiát árnyalandoó Smith a nemzeti identitás öt különböző aspektusát különbözteti meg. Az első a kulturális dimenzió, amely az emberiség kulturális eszközkészletére utal. A második aspektus a természeti környezet, amely a nemzet természeti szépségeit és erőforrásait tükrözi. Ezt követi a funkcionalitás dimenziója, amely az ország gazdasági és politikai teljesítőképességét foglalja magában. A negyedik alkotóelem az ún. normatív faktor, amely az ország integritását reprezentálja az értékek és normák tekintetében. Végül pedig az érzelmi dimenzió, amely a nemzet iránt érzett szeretet és egyéb érzelmek összességéként írható le. A következő fejezetben az érzelmi dimenzióra vonatkozó szakirodalmi megállapítások kerülnek a középpontba.¹¹

Nemzet és érzelem

Nem igényel túl nagy belátást, hogy kijelentsük, a nacionalizmus ideológiája emocionálisan terhelt. A háborús áldozatok például egyértelműen nagymértékű érzelmi kötődést feltételeznek a nemzethez. Intenzív büszkeséget érzünk, amikor a nemzeti himnuszt énekeljük, vagy amikor aranyérmét szerzünk az olimpián. Félelmet kelt bennünk, ha valaki megtámadja az országunkat, és sokan igen dühössé és ellenségessé válnak azokkal szemben, akiket a nemzeti integritás felhígításával vádolnak.¹²

A nacionalizmust értelmezhetjük úgy is, mint nemzeti érzést vagy a nemzethez tartozás érzését, valamint az annak jólétére és biztonságára való törekvést, más-képpen azt is mondhatjuk, hogy egy csoport (nemzet) kollektív érzelmét jeleníti meg. Mivel az embereknek alapvető szükséglete, hogy stabil közösségekhez tartozzanak, így a nacionalizmus sikere éppen abban rejlik, hogy az eltűnőben lévő hagyományos hitek helyett — ha a vágyak és a képzelet világában is — tud ilyen közösséget nyújtani, így a nacionalizmus megjelenése egyféle pótvallás is.¹³ A nacionalizmusnak ugyanis megvan az az egzisztenciális és emocionális ereje, amely az embereknek egyféle kontinuitást ad az életükre nézve. Annak a reményét nyújtja, hogy az egyén valami nagyobbak a része, ezáltal magasabb értelmet is nyer, mivel a nemzet részeként mindenki megküzdhet a saját halálával is. Így a nemzet

¹⁰ Dieckhoff, A.: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. *Regio*, 2002/4. 7–22.

¹¹ Smith, 1995.

¹² Cox, L.: *Nationalism: Themes, Theories, and Controversies*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-9320-8> (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 10.)

¹³ Smith, 1995.

jövőjének fenntartása értelmében akár „meghalni is szabad”, ezzel is magyarázható, hogy egyesek miért áldozták/áldozzák fel életüket a hazáért.¹⁴

Barbara Rosenwein szerint a nemzet nemcsak elképzelt közösség lehet, hanem egyben érzelmi közösség is. Az érzelmi közösségek olyan csoportok, amelyek közös értékeket vallanak, megvannak a közös érzésmódjaik, és hasonlóan fejezik ki az érzéseiket.¹⁵ A nacionalizmussal kapcsolatban kiemelten fontos az összetartozás érzése, amely magától értetődően magába vonja a kizárás aktusát is. A nacionalizmus ugyanis igencsak inkluzív, amikor a „nemzeti Mi-ről” beszél, ilyenkor a szeretet, a hűség és az összetartozás kerülnek előtérbe, amelyek összekovácsolják az embereket. Ezzel párhuzamosan azonban ez a nemzeti közösség csak a Mások általi visszatükrözőedésben születhet meg, ez pedig olyan érzelmek megszületését hozza magával, mint az utálat/undor vagy a félelem. Kívülről ez igaz lehet például a szomszédos országokra, belülről pedig a társadalom azon tagjaira, akik valami miatt nem a társadalmi többség részét képezik.¹⁶

A nacionalizmussal kapcsolatban fontos érzelem még a nosztalgia, vagyis a vágyódás egy olyan kor után, amely igazából sohasem létezett. Emellett a természet és táj is egyféle érzelmi reflexiót tesz lehetővé. A magyarok esetében például a pusztá, az Alföld romanticizálása vált fontossá, vagy hogy geopolitikai pozíciónknak köszönhetően mi lettünk Európa védőbástyái a törökökkel szemben. Végül, de nem utolsósorban a nemzeti szimbólumok is kiemelkedő jelentőséggel bírnak, mivel ezek olyan objektumok, amelyek képesek az érzelmek felerősítésére, érzelmeket kötnek meg és közvetítenek.¹⁷

Nemzet és metafora

Amellett, hogy a nemzetnek számos objektív tényezőnek kell eleget tennie, (nyelv, terület, vallás), vannak olyan nehezen mérhető szubjektív elemek is (érzet, akarat, percepció), amelyek megragadására kitűnően alkalmasak a metaforák. A klasszikus nacionalizmuselméletekhez visszakapcsolva azt is mondhatnánk, hogy a metaforák leginkább a kulturális megközelítésekhez, a racionálisan, illetve instrumentálisan kevésbé leírható identitáselemekhez kapcsolhatók. A közös nemzeti emlékek és gondolatok ugyanis sokszor nem fejezhetők ki szavakkal, hanem

¹⁴ Eiranen, R.: Emotions and Nationalism. In: Barclay, K. – Stearns, P. N. (eds.): *The Routledge History of Emotions in the Modern World*. London: Routledge, 2022. 407–422.

¹⁵ Rosenwein, B.H.: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. New York: Cornell University Press, 2006.

¹⁶ Eiranen, 2022.

¹⁷ Eiranen, 2022.

inkább szagokban, hangokban, ízekben és képekben kaphatóak el.¹⁸ Az elmúlt évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált a kollektív identitások szubjektív dimenziójának a vizsgálata (diskurzus, emlékezet, szimbólumok, mítosz), illetve ezek szerepe az identitáskonstrukcióban. A metafora egyrészt integráns részét képezi ezeknek, másrészt pedig remekül összekapcsolja az előbbi aspektusokat, így a metaforák interpretációja a kollektív identitások megértését is elősegíti.¹⁹

A metaforák és a nacionalizmus kapcsolata komoly történelmi előzményekkel bír. A nacionalizmus ideológiája ugyanis erősen támaszkodik a figuratív nyelvhasználatra, legyen az a politikai terminológia (államfő, politikai test) vagy a sztereotipikus nemzeti karakterek szimbolikája, úgy mint például Uncle Sam (USA), John Bull (Anglia) vagy Marianne (Franciaország).²⁰ A nyugat-európai kulturális kontextuson belül tehát a metaforák erősen rögzültek a nacionalista diskurzusban, különösen a nemzet mint test és a nemzet mint személy metaforák váltak népszerűvé mintegy fél évezreden át, a római-görög kulturális örökségre támaszkodva.²¹ A testmetafora előzményei már az ókori görög filozófusok írásaiban is megtalálhatók, például Arisztotelész *Politikájában* és Platón *Államában*. A 16. század elejére a késő latin corpus politicum kifejezést minden nagyobb európai nyelvre lefordították (például body politics, corps politique, politischer Körper). Ezekkel egyenértékű kifejezéseket pedig széles kulturális kontextusban dokumentáltak mind a jelenkori, mind pedig a történelmi használat során.²²

Andreas Musolff kutatásában szintén amellet érvel, hogy a nemzeteket is elképzelhetjük úgy, mint egy tipikus anatómiával rendelkező emberi személyt. A nemzet mint testmetafora ugyanis országhatárokon, nyelveken és évszázadokon átívelő hagyománnyal rendelkezik: egy olyan gondolatkísérletként fogható fel, amely a nemzet kulcsfontosságú tulajdonságainak megalkotásával áll kapcsolatban, és kitűnően alkalmas a sokrétű történelmi tapasztalat és a kollektív öntudat elemeinek megragadására. Emellett a nemzet mint test és a nemzet mint személy

¹⁸ Löfgren, O.: The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea*, (47.) 2017. 35–53. 10.16995/ee.1382.

¹⁹ Šarić, L.: Metaphors in the discourse of the national. *Družboslovne razprave*, 2015/80. 47–65.

²⁰ Musolff, A.: Migrants’ Nation-as-Body’ metaphors as expressions of transnational identities. *Language and Intercultural Communication*, 2023/3. 229–240, DOI: 10.1080/14708477.2022.2157836

²¹ Harvey, A. D.: *Body politic. Political metaphor and political violence*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 2007.; Musolff, A.: *National Conceptualisations of the Body Politic: Cultural Experience and Political Imagination*. New York: Springer, 2021. DOI:10.1007/978-981-15-8740-5.

²² Anderson, 2006; Huang, C.: The ‘body politic’ in ancient China. *Acta Orientalia Vilnienisa*, 8(2), 2007. 33–43. <https://doi.org/10.15388/AOV.2007.2.3736>; Kudayisa, G.: *Region, nation, “heartland”. Uttar Pradesh in India’s body politic*. London: Sage, 2006.; Shogimen, T.: Imagining the body politic: Metaphor and political language in late medieval Europe and Tokugawa Japan. In.: Shogimen, – Nederman, C. J. (Eds.): *Western political thought in dialogue with Asia*. Lexington Books, 2009. 279–300.

metaforák használatának sikere azon is alapszik, hogy kevés dolog lehet számunkra ismerősebb és közvetlenebbül hozzáférhető, mint saját testünk és személyiségünk. Ezek a metaforák egy reflektív, ironikus attitűdöt tükröznek a mindennapi nacionalizmussal²³ kapcsolatban különböző sztereotipikus vonásokkal játszva, amelyek azonban csak adott kulturális közegben és történeti kontextusban értelmezhetők.²⁴ A metaforák tehát gyakran a nemzeti sztereotípiákra²⁵ épülnek, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen Lippman definíciója alapján a sztereotípiák nem mások, mint a fejünkben található képek kategorizált változatai.²⁶

Musolff kutatása egy olyan globális felmérés interpretációján alapszik, amelyben a nemzet mint test metaforát vizsgálták 2011–2020 között, mintegy 51 egyetem részvételével 31 országban, köztük Magyarországon is, egyetemi hallgatók körében angolul. A metaforaalkotás lényegében teljes szabadságot adott a válaszadóknak abban, hogy bármilyen testhez kapcsolható kifejezéssel leírhatták a nemzet identitását, és egyben kifejezhették az ahhoz való viszonyukat. Több százféle metafora keletkezett, ahol az emberi test szinte összes részét felhasználták, emellett egészséggel és betegségekkel kapcsolatos metaforákat is alkottak, valamint személyiségvonásokat és társadalmi szerepeket is felvázoltak, annak ellenére, hogy a feladat alapvetően a test ábrázolására vonatkozott.²⁷

Többféle metaforaszcenárió alakult ki. A metaforák első köre a nemzet mint anatómiai test (ide tartoznak az egészséggel kapcsolatos megállapítások is), a második pedig a nemzet mint földrajzi test kategóriába tartozott. További lehetőség volt még, amikor a nemzetet meghatározott testrészként írták le a válaszadók. Szintén jellemzővé vált, hogy a nemzetet a saját testük részeként jellemezték a kitöltők (például a nemzet olyan, mint a vérem, nem tudok nélküle élni). Az ötödik scenárió szerint pedig a válaszadók személyként képzeltek el a nemzetet.²⁸

A magyar minta (53 válasz) leginkább a nyugat-európai mintához hasonlított (ott is az angolhoz áll a legközelebb), mert a legtöbben a teljes testet vagy a földrajzi testet használták Magyarország leírásához. Ezek a metaforák három fő fogalmi

²³ Billig, M.: *Banal nationalism*. London – Thousand Oaks, Calif.: Sage. 1995; Skey, M.: The national in everyday life: A critical engagement with Michael Billig's thesis of banal nationalism. *The Sociological Review*, 57(2), 2009. 331–346.; Fox, J. E. – Miller-Idriss, C.: Everyday nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 2008. 536–563. <https://doi.org/10.1177/1468796808088925>

²⁴ Musolff, 2021.

²⁵ Az etnikai csoportokra és nemzetekre használatos sztereotípiák esetében meg lehet különböztetni az auto- és a heterosztereotípiákat. Az autosztereotípiák az ún. ingroupra, vagyis a saját csoportra irányulnak, és általában pozitívak, míg a heterosztereotípiák az ún. outgroupot, vagyis a másik csoportot célozzák, és tartalmuk jórészt negatív. Erről lásd LeVine, R. A. – Campbell, D. T.: *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. New Jersey: John Wiley & Sons, 1972.

²⁶ Lippmann, W.: *Public Opinion*. New York: Harcourt Brace, 1922.

²⁷ Musolff, 2021., 2023.

²⁸ Musolff, 2021., 2023.

komplexum köré épültek: szív-vér, fej-agy, test-testrészek. Viszonylag gyakoriak voltak az ironikus és keserű kommentek az amputált testrészekkel kapcsolatban, amelyek egyrészt a magyar területek csonkaságára, másrészt pedig a „hiányos” magyar népességre utaltak: például az emberek teste nagyobb, mint a földrajzi test. Eből a kutatásból is látszik, hogy a Trianon-trauma nagyon mélyen rögzült a magyar (politikai) diskurzusba. Egyéb negatív észrevételek is érkeztek a nemzet egészségügyi állapotára nézve, amelyek elsősorban az aktuális politikai helyzetre reflektáltak (rothadó hús). Végül az olyan típusú metaforák, amelyekben a válaszadó saját teste/személyisége részeként jelenítette meg az országot, nagyon ritkának bizonyultak.²⁹

Identitáselemek Magyarországon

A nemzeti identitásunkkal kapcsolatos viták és diskurzusok jelen vannak és meghatározzák a nyilvánosság legfontosabb konfliktusait. Általánosságban elmondható, hogy Magyarországon a politika nagy befolyással rendelkezik a nemzeti identitás erősítésében-gyengítésében, tartalmának változtatásában.³⁰

A nemzeti identitás kérdése már régóta izgatja a társadalomtudósokat, így számos empirikus vizsgálat született a rendszerváltást megelőzően és azt követően is ebben a témakörben.³¹ A 2000-es évektől kezdve valamelyest csökkent az érdeklődés a terület iránt, illetve eltolódást tapasztalhatunk a témaválasztásban a határon túli magyar közösségek identitáskutatásának irányába.³²

²⁹ Musolff, 2021, 2023.

³⁰ Policy Solutions: *Nemzeti identitás – egység vagy sokszínűség? – Politikai Megbékélés Beszélgetéssorozat II.* 2013. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/18/nemzeti_identitas_egyseg_vagy_sokszinusegpdf (Letöltés ideje: 2023. november 20.)

³¹ Csepeli Gy.: *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002.* Budapest: József Műhely Kiadó, 2002; Csepeli Gy. – Örkény A. – Székelyi M. – Poór J.: *Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón.* In: *Társadalmi riport 2004.* Budapest: TÁRKI, 2004. 471–483; Csepeli Gy. – Örkény A.: *Ideology & Politics in Hungary. The Twilight of State Socialism* London: Pinter Publishers, 1992; Csepeli Gy. – Örkény A.: *A magyar nacionalizmus változó arca.* In: *Társadalmi riport 1996.* Budapest: TÁRKI Századvég, 1996. 272–295; Csepeli Gy.: *Nemzeti érzés és tudatvilág Magyarországon.* Budapest: Műzsák, 1985.; Simonovits B.: *Nemzeti identitás, kisebbségek és társadalmi konfliktusok. A magyar társadalom attitűdjeinek alakulása 1992 és 2014 között.* In: *Társadalmi R riport 2014.* Budapest: TÁRKI, 2014. 404–431.

³² Bali J. – Hajdu Á. – Marelyn Kiss J. – Nadas Zs.: *Hazatalálók és hazát találók. Tanulmányok a külhoni magyar ifjúság helyzetéről.* Budapest: Kárpát-Haza Könyvek, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2017; Bali J. – Hajdu Á. – Marelyn Kiss J. – Nadas Zs. (szerk.): *Merre tovább? Felvidéki magyar fiatalok. Kutatási jelentés.* Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2015.; Bali J.: *A külhoni magyarság nemzettudatáról. Kárpát-haza Szemle,* Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2014. 104–113; Bárdi N.: *Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. Metszetek,* 2013/2–3. 40–79; Gereben F.: *Az erdélyi magyarok identitástudata. Magyar Szemle,* 1999/9–10. 64–95; Gereben F.: *A szlovákiai magyarok identitástudata és*

Azt érdemes már a legelején tisztázni, hogy bár az alábbiakban idézett kutatások témája ténylegesen hasonlít e tanulmány kérdésfeltevéséhez, a tudományos megközelítések azonban eltérőek. Az itt bemutatott vizsgálatok ugyanis meghatározott identitáselemekkel dolgoznak, a nacionalizmus szintjét mérik, ún. büszkeségelemeket tanulmányoznak, így alapvetően statisztikai modellekre támaszkodó reprezentatív kutatások. Ebből kifolyólag az alábbiakban bemutatott elemzések sokszor csak lazább szállal kapcsolódnak e tanulmány eredményeihez.

A szocializmus összeomlását követően a politikai elit a magyar identitásra vonatkozó elképzeléseket a jelszavak szintjére tömörítették, és jelentősen megosztották vele a magyar társadalmat. A magyar értelmiségi elit körében végzett kutatások 1983-ban és 1989-ben a nemzeti identitás kétféle típusát rajzolták fel: a Gesellschaft típusú forma az állampolgárság köré épült, szemben a Gemeinschaft típusú elképzeléssel, amely inkább a származásra és az anyanyelvre összpontosított.³³ Vásárhelyi Mária 1994 őszén végzett empirikus szociológiai vizsgálatokat a magyar nemzeti érzés és tudatvilág kérdésében. E kutatás eredményei alapján a megkérdezettek többsége (59%) a liberális értelmiségi elit által képviselt Gesellschaft idióma szerint viszonyult a magyar identitáshoz, a kisebbség (17%) azonban ragaszkodott a Gemeinschaft idiómához, melyet a konzervatív értelmiségi elit népszerűsített.³⁴ Egy 1996-os kutatás ezzel szemben kimutatta, a politikai nacionalizmus retorikájának részét képező témák alacsonyra értékelését, valamint a kulturális nacionalizmus retorikájára jellemző témák magasra értékelését. A magyarázat elsősorban a folyamatos, a kultúrára épülő nemzetfelfogásban keresendő.³⁵

Az előbbieket erősíti fel egy 2010 őszen végzett országos kérdőíves (reprezentatív) kutatás is. Az eredmények alapján elmondható, hogy a megkérdezettek a magyarként való nemzeti kategorizáció során előnyben részesítették a hagyományosan

---

olvasáskultúrája. *Új Forrás*, 2001a/10.; Gereben F.: A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása. *Kisebbségkutatás*, 2001b./3. 388–401; Kiss D.: A határon túli magyarok képe saját magukról, a magyarországi magyarokról, valamint a velük együtt élő többségi nemzetekről. In: Dobos F. (szerk.): *Az autonóm lét kihívásai kisebbségben*. Budapest: Balázs Ferenc Intézet – Books in Print – Osiris, 2001. <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf2585.pdf>; Murányi I.: Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 2005/3. 97–126; Papp Z. A. – Veres V. (szerk.): *Szociológiai mintázatok: Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány, 2012; Papp Z. A.: Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014/1. 118–155; Papp Z. A.: *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2017.

³³ Csepeli, 1992.

³⁴ Vásárhelyi, M.: *Rendszerváltás alulnézetben. Domináns véleményáramlatok, közkeletű ideológiák a rendszerváltás néhány sarkalatos társadalmi-gazdasági kérdéséről. 1994 novemberéig folytatott vizsgálatok*. Budapest: Pesti Szalon, 1995.

³⁵ Csepeli–Örkény, 1996.

„kultúrnemzeti” megközelítést, amely nem választás útján, hanem sorsszerűen határozza meg azt, hogy valaki magyar-e vagy sem. Ezzel együtt az állampolgár fogalma a kelet-közép-európai nemzeti diskurzusokban nem vagy csak kevésbé jelenik meg önálló aspektusként.³⁶

A nemzeti identitás témájában született empirikus vizsgálatok alapján³⁷ elmondható, hogy a nemzeti érzések és a különböző identításelemek (magyarországi születés, magyar állampolgárság, kereszténység, nyelv, önbesorolás) eltérő, de gyakorlatilag változatlan súllyal jelentek meg a magyarok identitásstruktúrájában. A vizsgált időszakban egyébként a nyelvtudás és az öndefiníció a két legfontosabb szempont annak eldöntésében, hogy valaki „igazi magyarnak” számít-e. Másrészt nincs lényeges elmozdulás időben egyik identításelem esetében sem. A legkevésbé fontosnak tartott érték a magyar válaszadók véleménye alapján a keresztény vallás.

A nemzeti büszkeséget különböző „büszkeségelemekkel” méri a kutatók. Az ún. „kemény” elemek a politikai, szociális és gazdasági összetevőket foglalják magukban, az ún. „lágy” összetevők pedig a nemzeti identitás tágan értelmezett kulturális meghatározottságában, a nemzeti identitás kommunikációjában töltenek be fontos szerepet (mint például tudományos, kulturális eredmények).³⁸ A korábbi tanulmányok alapján konszenzus van arra nézve, hogy a „kemény” témák azért kapnak relatíve kisebb szerepet a nemzeti büszkeség konstrukciójában, mert ezeknek az intézményeknek empirikusan könnyen ellenőrizhető a meglétük vagy hiányuk, ezért kevésbé alkalmasak a nemzettudat táplálására. Ezzel szemben az olyan „lágyabb” büszkeségelemek, mint a tudomány, a sport, az irodalom vagy a művészetek sokkal kevésbé vizsgálhatók felül.³⁹ A „kemény” elemek mindegyike esetében nőtt valamelyest az ezekkel való „büszkeség” érzése 1995 és 2013 között, míg a „lágy” elemek megítélése nem változott jelentősen a vizsgált időszakban. Összességében elmondható, hogy minél büszkébb valaki a magyarságára, annál büszkébb a nemzeti büszkeség „lágy” és „kemény” elemeire egyaránt.⁴⁰

A fentebbi kutatások kiegészítéseként egy kvalitatív tanulmány is született 2014-ben. Néhány (kb.10-15) kommunikáció- és médiatudományos hallgató közreműködésével a kutatók egy gondolati térkép elkészítésére vállalkoztak a magyar nemzeti identitás tartalmára vonatkozólag. Három nagyobb és két kisebb, a nemzeti identáshoz közvetlenül kapcsolódó fogalom került középpontba. A nagyobb hangsúllyal rendelkező fogalmak a nyelv, a történelem és a mentalitás voltak, kevésbé gyakori kifejezések az otthon és a táj. A magyar identitás nyelvi alapja

³⁶ ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont: *Nemzeti tudat, nemzeti tragédiák*. 2010. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=276:nemzeti-tudat-nemzeti-tragediak&catid=32:konfliktusmonitoring. (Letöltés ideje: 2023. november 20.)

³⁷ Csepeli, 1985, 1992; Csepeli-Örkény, 1996; Simonovits, 2014.

³⁸ Simonovits, 2014.

³⁹ Csepeli-Örkény, 1996.

⁴⁰ Simonovits, 2014.

erőteljesen megjelent a válaszokban. A történelem alcsoport volt a legjelentőség-teljesebb, mivel a válaszadók szerint a múltból erednek a hagyományok, a nemzeti kultúra, a népművészet (a népzene-től a népmeséig), a magyar gasztronómia (ezen belül kiemelve az alkoholkészítési és -fogyasztási kultúrát). Emellett a múlt nemzeti sikereinek és katasztrófáinak identitásteremtő erejét jelentik meg a nemzeti történelem nagy alakjai, illetve ide kapcsolódóan feltűnt még a balszerencse hangsúlyozása is. Végül, a magyar mentalitás sztereotípiái is igazolódtak, a peszsimizmus, a kicsinyesség, az irigység, a Pató Pál-féle halogatás, a sírva vigadás és a találékonyság.⁴¹

A magyar identitás kutatásának kiegészítéseként érdemes még kitérni a politikai polarizáció témakörére. A magyar politikára vonatkozó egyik leginkább konszenzusos megállapítás, hogy pártos értelemben igencsak megosztott Magyarország.⁴² Nem egyszerűen arról van szó, hogy a demokrácia minőségének megítélése változik a politikai hovatartozástól függően, hanem annak jelentéstartalma is más az egyes szavazótáborokban. Gyakorlatilag párhuzamos valóságok léteznek a magyar választók fejében, azaz az Orbán-rezsim demokratikus működésére vonatkozó vélemények szélsőségesen polarizáltak.⁴³ Az évtized végére a legtöbb fontos kérdésben, legyen az a bevándorlás, a korrupció, a politikai szereplők, a külföldi szervezetek és civil szereplők megítélése, a politikai intézményekbe vetett bizalom vagy a jövőről alkotott elképzelés, elsősorban a politikai szimpátia határozza meg az állampolgárok véleményét.⁴⁴ A polarizációs tendenciák tehát egyértelműen identitásformáló erővel bírnak, és bár nem áll rendelkezésre erre vonatkozó empirikus vizsgálat, azonban talán nem teljesen megalapozatlan az a feltételezés, hogy azok valamiképpen nyomot hagytak a magyar identitáson is.

⁴¹ Székely L.: A magyarországi 15–29 évesek nemzeti identitása. In: Székely, L.: *Magyar identitás határon innen és túl*. Budapest: Max Weber alapítvány, 2014. 135–145.

⁴² Patkós Veronika a 2019-ben megjelent *Szekértáborharc* című könyvében empirikusan is bizonyította a pártos polarizáció kimagasló mértékét. Az új módszer alapján azonban a magyar választók a leginkább pártosak közé tartoznak az európai országok között, amely eredmény jó visszajelzés volt a közgondolkodásra. Mindez azt is jelenti, hogy a pártkötődés rendkívül fontos szerepet játszik a választók (politikai) gondolkodásában.

⁴³ Bíró-Nagy A.: Párhuzamos valóságok: a demokrácia minőségének percepciója Magyarországon. In: Böcskei, B.-Szabó A. (szerk.): *Hibrid rezsim: A politikatudomány X-aktái*. Budapest: Napvilág Kiadó – MTA TK PTI, 2019.

⁴⁴ Janky B.: Elit diskurzus, politikai identitás és polarizáció Magyarországon. In: Kolosi T. – Szelényi I. – Tóth I. G. (szerk.): *Társadalmi Riport*, Budapest: Tárki Zrt., 2020. 462–477; Kmetty Z.: Incumbent party support and perceptions of corruption – an experimental study. *Szociológiai Szemle*, 2018/4. 152–165; Susánszky P. – Szabó A. – Oross D.: A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Socio.hu*, 2021/2. 30–57. <https://doi.org/10.18030/socio.hu>. (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 14.)

Metodológia

A nemzet mint személy

Katherine Verdery már 20 évvel ezelőtt született esszéjében is amellet érvel, hogy ahelyett, hogy a nacionalisták zajos retorikáját vizsgálánánk, érdemes azt megnéznünk, hogyan csapódik le az ideológia az emberek fejében, azaz át kell hidalnunk a távolságot az egyén és a társadalom között.⁴⁵ Úgy vélem, hogy a metaforák az előbbi feladatra is alkalmasak, azaz egyféle hidat képeznek a mikro- és makroszint között.

Bár a fentebb idézett kutatás elsősorban a nemzet mint test metaforát igyekezett felhasználni, én ebben a tanulmányban a nemzet mint személy metaforát alkalmaztam, amely tágabb fogalomként fogható fel. Ez a típusú megszemélyesítés ugyanis föltételezi, hogy a nemzet ugyanabban a morális és politikai millióben mozog, mint az egyén. Ebben az értelemben az egyéni létezés megannyi társadalmi aspektusa tetten érhető. A megszemélyesítés lehetővé teszi, hogy bizonyos érzelmeket párosítsunk a nemzethez (például sír, énekel, szenved, megbán), vagy különböző pszichológiai vonásokkal jellemezzük (akaraterő, magabiztosság), de ugyanígy fizikai karakterjegyek (süket, vak) használatát is. A nemzetet tehát egy olyan személyként jellemezzük, aki adott pillanatban képes megmutatni a vizsgált nemzet jellemvonásait. A megszemélyesítés az érzelmi dimenzióra helyezi a hangsúlyt, mivel az emberek sokkal erősebb érzelmi kötődést mutatnak egy személy irányába, mint egy tárgy vagy valamely absztrakt eszme irányába. Mindemellett sokkal közvetlenebb érzelmi hozzáférést biztosít az interjúalanyoknak ahhoz, amit valójában gondolnak.⁴⁶

A metaforák használata a kreatív gondolatok megszületését segítheti elő, mivel általuk képesek vagyunk meghaladni a konvencionális gondolkodás kereteit, miközben újfajta megközelítéseket, szempontokat és megoldási alternatívákat tárunk fel. A metaforák az absztrakt gondolkodással, valamint az absztrakt fogalmakkal állnak kapcsolatban. Az érzékszervi észlelés folyamata képekké transzformálódik, a képek pedig metaforákká változnak.⁴⁷ A metaforák alkalmazási lehetősége persze nem korlátlan, azonban segítségükkel jól láthatóvá válnak a vizsgált jelenséggel kapcsolatos problémák, mivel kitűnően képesek magukba sűríteni a kutatás legfontosabb törekvéseit. A legnagyobb korlát velük kapcsolatban éppen az, hogy míg

⁴⁵ Verdery, K.: Whither „Nation” and „Nationalism”? *Reconstructing Nations and States*, 122 (3), 1993. 37–46.

⁴⁶ Šarić, 2015.

⁴⁷ Ortony, A.: *Metaphor and Thought*. New York: Cambridge University Press, 1993.

bizonyos szempontokat élesen megvilágítanak (mit lássunk meg), addig más aspektusokat a háttérbe szorítanak (mit ne lássunk meg).⁴⁸

Az interjúkészítés gyakorlati körülményei

Kutatásom során kvalitatív metodológiát alkalmaztam: ún. kreatív interjúkat⁴⁹ készítettem, ahol a narratív interjúkérdéseket projektív technikákkal ötvöztem. Az interjú két nagyobb részből tevődtek össze. Az első részben az életútra, identitásra, félelmekre és az ideológiára vonatkozó kérdéseket tettem fel a résztvevőknek. Az interjú második részében olyan képeket mutattam az adatközlőknek, amelyek a kutatás két fő témáját, a migrációhoz és a klímaváltozáshoz kapcsolódtak, illetve egyéb politikai félelmek felkeltésére is alkalmasak voltak. A két interjúblokk között, a kutatás mellékágaként újszerű felvetésnek tűnt metaforákat használni, így arra kértem az interjúalanyokat, hogy úgy képzeljék el és írják le nekem Magyarországot, mint egy személyt (a városukra és a pártjukra vonatkozólag is feltettem ugyanezt a kérdést), emellett arra is kíváncsi voltam, hogy milyen félelmeket és reményeket társítanak az általuk felrajzolt országképekhez. Minden alkalommal igyekeztem egyértelművé tenni az interjúalanyoknak, hogy mind külső, mind pedig belső tulajdonságokat is mondhatnak, illetve személyiségvonásokat is említhetnek.

A kutatás átpolitizált közegben zajlott: az interjúk célcsoportját politikai aktivisták és politikusok jelentették. A kutatás szempontjából nem elsősorban a párthoz való kötődés milyensége (azaz formális vagy informális volta) volt jelentőségteljes, hanem sokkal inkább az, hogy a kutatás alanya érzelmileg legyen elkötelezett a párt irányában, azaz erőteljes pártidentitással rendelkezzen. Az előbbi lélektani kötődés mellett az is fontos elem volt, hogy az interjúalany ténylegesen vegyen részt a párt életében. Mivel a politikai aktivizmus és a formális politikai pozíció nem válik el egymástól teljes egészében, ezért a mintába egyaránt bekerültek politikai tisztséggel rendelkező (olyan személyek, akik önkormányzati szinten voltak/vannak politikai pozíció birtokában), illetve azzal nem rendelkező interjúalanyok is. Bár törekedtem arra, hogy az adatközlők parlamenti pártokból származzanak, végül parlamenten kívüli pártok és szervezetek aktivistáit is sikerült elérnem az interjúkkal, mivel az elsődleges szempont a politikai involváltság volt. (A kutatásban szereplő pártokról és szervezetekről lásd a Függelékben található 2. táblázatot, az interjúalanyok összetételéről pedig a Függelék 1. táblázatából tájékozódhat az Olvasó.) Emellett a kutatásban megszólalnak olyan interjúalanyok is, akiknek nincsen hivatalos pártkötődése. Ebben az esetben elsősorban (de nem kizárólag) olyan jobboldali adatközlőkről van szó, akik lazább vagy szorosabb szállal valamiképpen

⁴⁸ Horváth, D. – Mitev, A.: *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 2015. 321–322.

⁴⁹ Gubrium, J.F. – Holstein, J. A.: Aktív interjúkészítés. In: Bodor Péter (szerk.): *Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2013.

a Fidesz holdudvarához kötődtek.⁵⁰ Bár az interjúalanyok kiválasztásánál törekedtem arra, hogy arányos legyen a jobb- és baloldali megoszlás, (a jobb- és baloldali kategorizáció az interjúalanyok által, tehát önbesorolás alapján történt⁵¹) ezt nagyban megnehezítette az a tény, hogy a kormánypárti interjúalanyok válaszkészsége eléggé alacsonynak bizonyult.

Összesen 69 interjút készítettem az összes parlamenti pártot lefedve. Ezekből 1 darab páros interjú volt, így végül 70 interjúalanyom lett. Az interjúk egy része online (31), egy része pedig személyesen (38) készült. Az interjúk felvételére két hullámban került sor. Az első hullám a 2020 májusától 2020 szeptemberéig terjedő időszakot ölelte föl, a második hullámra pedig a 2022 májusától 2022 júliusáig terjedő időszakban került sor. Tapasztalataim szerint az interjúk mind online térben, mind pedig személyesen jól működtek, érdembeli minőségkülönbséget a két módszer nem eredményezett. Az online interjúkat egyébként első körben a koronavírus-járvány indokolta, az interjúk második köre alatt pedig nem tartózkodtam Magyarországon. Az interjúk felvétele minden esetben az adatközlők önkéntes beleegyezésével történt, emellett azok anonimitása mindvégig biztosított volt (a tanulmányban szereplő interjúalanyok álneveken szólalnak meg, és ugyanígy a Függelékben található táblázat is álneveket tartalmaz).

Az interjúalanyok szociodemográfiai jellemzői a következőképpen alakultak: nagy többségük (59) az interjúk felvételekor Budapesten vagy annak vonzáskörzetében élt, 11 interjúalany ózdi származású volt (mivel magam is Ózdon születtem, így a kutatás elején még szülővárosomban is készítettem interjúkat), egy adatközlő pedig Kaposváron élt. Az interjúalanyok nagyobb része fiatalnak mondható, a húszas éveiben vagy harmincas évei elején járt az interjú elkészítésekor. Volt néhány kiugró életkorú adatközlő is: legidősebb interjúalanyom 59 éves volt, a legfiatalabb pedig 18. A mintában felülreprezentáltak a férfiak (57 férfi és 13 nő), amely jól visszatükrözi a magyar politika maskulin jellegét.

⁵⁰ A kormánypárti interjúalanyok megtalálása során folyamatosan falakba ütköztem, a fideszesek körében ugyanis a legtöbbször kimondottan gyanakvók és elzárkózók voltak a kutatással kapcsolatban. Jellemző volt, hogy ha valaki véletlenül vállalta is az interjút, akkor sem ajánlott egyéb potenciális interjúalanyt az ismeretségi köréből. A kutatás folyamán az ellenséges pozícionális problémáját tapasztalhattam meg, amely nagyobb intenzitással köszön vissza a megosztott társadalmakban (McEvoy, 2006.; Kristóf, 2019.). Az előbbieket miatt így sokszor közvetlenül bár a párthoz kötődő személyeket nem, annak a holdudvarához kapcsolódó adatközlőket viszont sikerült elérnem. Erről lásd bővebben: Kristóf L.: Szelekció, defenzivitás, pozícionális. Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. *Politikatudományi Szemle*, 2019/2. 37–58. McEvoy, J.: Elite Interviewing in a Divided Society: Lessons from Northern Ireland. *Politics*, 2006/3. 184–191. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9256.2006.00267.x>.

⁵¹ Arra kértem az interjúalanyokat, hogy helyezték el magukat a kutatásokban általánosan bevett 2 darab, 9 fokozattal rendelkező skálán. Az első a jobb-bal (1: nagyon jobboldali, 9: nagyon baloldali), a második pedig a konzervatív-liberális (1: nagyon konzervatív, 9: nagyon liberális) skálát jelentette.

A hangfelvételek leiratozására az Alrite szoftvert használtam, amely mesterséges intelligencia alapú beszédfelismerő rendszer. Mindez nagyban megkönnyítette az etikai megfontolások figyelembe vételét is, hiszen így nem kellett harmadik felet bevonni a folyamatba, azaz ami az interjú során elhangzott, az ténylegesen köztem és az interjúalany között maradt. Az átiratok feldolgozására és kódolására a MAXQDA szövegelemző szoftvert alkalmaztam.

Fontosnak tartom, hogy szót ejtsünk magáról a beszédhelyzetről is. Az adatközlők ugyanis amellelt, hogy „politikusak” voltak (azaz valamiképpen involválak voltak a politikába), leginkább a magasan edukált fiatalok csoportjából kerültek ki. Sokan az interjú időpontjában még egyetemi hallgatói státusz birtokában voltak, vagy esetleg már diplomával rendelkeztek. Az előbbi pozíció pedig gyakran magával hoz egyfajta elemzői attitűdöt, vagyis az adatközlők döntő többsége, úgy vélem, hogy tudatosan törekedett arra, hogy ne fekete-fehér világképet közvetítsen. Így a metaforák megalkotásában gyakran fontosabb szerepet játszott az iskolázottsági szint és a generációs jelleg, mint a politikai aktivizmus.

Empirikus eredmények

A metaforák elemzése során négy különálló, ugyanakkor sok helyütt szoroson összefüggő kategóriát sikerült kialakítanom, ezek a következők: a Magyarországot konkrét személyként ábrázoló metaforák, a (mentális) betegségekkel kapcsolatos metaforák, a történelmi múlt és annak feldolgozatlanágát érintő metaforák, valamint a magyar excepcionalizmust hangsúlyozó metaforák. A felsorolt kategóriákon kívül kitérek még a metaforákkal kapcsolatos félelmekre és reményekre is.

Magyarország mint konkrét személy

„Magyarország az olyan, mint minden faluban van egy bácsi, aki mindig azt mondja, hogy én lehettem volna Puskás Ferenc, de jött az a sérülés.” (Ferenc, Fidesz)

Az interjúalanyok egy része tényleges személyként képzelte el Magyarországot, értem ezen azt, hogy meghatározták az interjúalany nemét, korát, időnként eléggé szemléletesen és részletekbe menően leírták annak kinézetét is. Más adatközlők nem fektettek nagy hangsúlyt a külső jellemzők tárgyalására, azonnal a belső tulajdonságok leírásával kezdtek, pszichológiai mélyelemzést tartottak, és rögtön a magyar néplelket igyekeztek elkapni valamilyen módon. Ebben a szekcióban azokat a leírásokat tárgyalom, ahol az ország ténylegesen egy fizikai személy formájában manifesztálódott.

Ezekben az esetekben az adatközlők legtöbbször az idősebb generációhoz tartozó férfiként, leginkább „bácsiként” jellemezték Magyarországot. A maszkulin jelleg hangsúlyos, valamint az öregséghez pozitív (bölcs, büszke, tapasztalt) és negatív jelzőket (büdös, szexista, megfáradt, fásult, beteg) is párosítottak az interjúalanyok:

„Igen, egy bácsi, szerintem biztos, hogy férfi Magyarország, abban biztos vagyok. Biztos, hogy idős és konzervatív és szexista, és mély tisztelője a női nemnek, meg ilyen elszólásai vannak.” (*Anita, LMP*)

„Büdös nagybácsi, akit nem lehet elkerülni.” (*Csongor, MSZP*)

„Hát, azért Magyarország már egy jóval idősebb bácsi, (...) de azért nyilván nem a csoszogós kis bottal járó bácsika, de azért, már egy tekintélyes korban lévő ember, aki a régi korokban azért szebb időket is látott már.” (*Alex, Jobbik*)

„Ilyen nagyon-nagyon büszke öregembernek képzelem el egyébként Magyarországot. Nyilván azért, mert az egyik legidősebb állam mind Európában, mind világszinten.” (Dénes, Második Reformkor Alapítvány)

Természetesen találkozhatunk más típusú leírásokkal is. Voltak olyan adatközlők is, akik nőként vagy kisgyerekként képelték el az országot:

„olyan lehet, mint egy 40-es anyuka, aki folyamatosan mondja, hogy holnap elkezdek diétázni.” (*Péter, ex-Fidesz*)

„Nagy, dagadt nő, és itt az állán van egy szemölcs, amiből három hosszú vastag szőrszál nő ki, jobbra-balra meg fölfele.” (*Botond, jobboldali*)

„Szerintem Magyarország egy nagyon hisztis kisgyerek.” (*Ábel, LMP*)

Végül olyan interjúalanyok is voltak, akik valóságos személyként képelték el Magyarországot. Ezek közül megemlítendő Kerényi Imre, Áder János, emellett Orbán Viktor is kapott két említést (egy ellenzéki és egy fideszes interjúalanytól is).

Azt talán már a fenti idézetek is jól tükrözik, hogy a legfőbb különbség a jobb- és a baloldali interjúalanyok között az, hogy a kormánypártiak, emellett az inkább jobboldali érzelmű adatközlők sokkal „tisztelettudóbbak” Magyarországgal kapcsolatban. Ez nem jelenti azt (és a későbbiekben egyértelműen kiderül), hogy ők ne lennének kritikusak, vagy ne tennének ironikus kommenteket, de nem jellemző, hogy durvább módon írják le a fizikai jellemzőket. Ugyanígy az öregséggel kapcsolatban inkább arra térnek ki, hogy tisztelet jár ki az idős bácsinak, hiszen már sok mindent megtapasztalt, ezzel szemben az ellenzékiek inkább azt emelik ki, hogy fásult, és ellenáll mindenféle változásnak.

Magyarnak lenni (mentális) betegség?

„Magyarország iszonyatosan depressziós ember, alkoholista és láncdohányos.” (*Iván, DiEM25*)

Már az előző részből is látszott, hogy Magyarországot a legtöbb interjúalany nem egészséges emberként képzelte el. Ez nyilván összekapcsolódik azzal a ténnyel is, hogy idős emberként ábrázolták, aki különböző egészségügyi problémákkal küzd. A metaforák első köre a leginkább tipikus, magyar betegségeket említi, amelyek statisztikailag is alátámaszthatók.⁵² A legtöbb említést az alkoholizmus, elhízás, dohányzás, valamint a depresszió kapta:

„Magyarország egy kövér, középkorú férfi. Picit ilyen szedett-vedett megjelenéssel.”
(*Imre, Momentum*)

„rendkívül depresszív és panaszkodó. El van hívva, dohányzik, meg iszik, és vérrendszeri betegséggel harcol. Ezek mellett pedig rákos.” (*Vince, Fidesz*)

„Dohányzik, és hajlamos az alkoholizmusra.” (*Bálint, Jobbik*)

A fizikai hanyatlással szorosan összekapcsolódnak a mentális betegségek. A két állapot nem választható el egymástól, de egyébként az interjúalanyok gyakrabban vázoltak fel pszichiátriai kórképeket, mint fizikai megbetegedéseket. Az adatközlők nagyon szívesen mentek bele a magyar néplélekre vonatkozó fejtegetésekbe, és azt lehet mondani, hogy a mentális betegségek, a mentális jóllét (vagy inkább nemjóllét) volt a legdominánsabb faktor a metaforák esetében. Valódi mentális krízis bontakozott ki az elmondottak alapján, ahol dominált a depresszió, de emellett más típusú betegségek is megjelentek, gyakran volt hivatkozási pont a bipolaritás, illetve a skizoid hajlam:

„Magyarország egy borderline-os beteg, akinek a különböző személyiségei belül tépik szét őt.” (*Kristóf, Jobbik*)

„bipoláris zavarral küzd, és két személyisége van, és van egy olyan személyisége, amelyik szabályozni akarja a többiekét, amelyik inkább konzervatívabb, és inkább mindent a saját maga leírtak alapján csinálna. Viszont van egy másik személyisége, ami nyitottabb lenne, ami szeretne egy kicsit kitérni ettől a másik személytől, csak nem sikerül neki megtalálni, mert az a másik személy elnyomja őt.” (*Karolina, DK*)

⁵² A túlsúlyosak és az elhízottak hazai aránya Horvátországot, Máltát és Csehországot követve az EU-ban a negyedik legmagasabb, az EU27 átlagát pedig 14%-kal haladja meg (60 és 53%) (KSH, 2022), és sajnos az alkoholizmusban is világensők vagyunk. Erről lásd bővebben: Bihari Zs.: Alkoholizmus. Magyarország világenső. *Qubit.com*, 2023. április 4. <https://qubit.hu/2023/04/04/alkoholizmus-magyarorszag-vilagelso> (Utolsó letöltés: 2024. november 20.)

egy nagyon öreg ember, aki néha szenilitással küzd, identitászavarral, már-már-már skizoid megnyilvánulásokkal, nem mondanám egyértelműen elmebetegnek, de vannak ilyen dolgok.” (*Flórián, Jobbik*)

„Hát, egy pszichiátriai eset. Hetente három napot jár pszichiáterhez, bipoláris személyiség. [...] egyébként nem is tudom, talán úgy lenne a legjobb leírni, hogy vidéken született. Ott végezte el a gimnáziumot, belekeveredett egy ilyen nagyon szélsőjobboldali csoportba, és ott nagyon jól érezte magát, aztán a szülei azt mondták, hogy Pesten tanuljon tovább. Ott történelmet tanult, és megismerkedett ugye egy csomó ilyen liberálisabb gondolkodású szaktársával, és elkezdett büntudata lenni az ő nézetei miatt. És magát hibáztatja, hogy úristen, most akkor velem van a baj, vagy a világgal van a baj.” (*Alíz, párt nélküli – jobboldali*)

„Magyarország szerintem egy ilyen nő, akit így folyamatosan érzelmi terrorban tartanak. Mondjuk, lehet, hogy egy ilyen bántalmazó kapcsolatban van, és így manipulálják, és nem mer kilépni, mert ilyen Stockholm-szindrómája van, vagy nem tudom. És nagyon vívódik, és tökre szeretne változtatni meg így kilépni ebből az egészből, és új életet kezdeni, csak aztán mindig van valami, ami visszahúzza.” (*Ilka, Momentum*)

A mentális problémák második csoportját képezték azok a leírások, amelyek ugyan nem diagnosztizálták Magyarországot, de kiemelték, hogy különböző feldolgozatlan traumákkal, sérelmekkel küzd, ami miatt frusztrálnak, szomorúnak, megviseltnek érzi magát.

„Azokról a gondjairól, érzelmi, vagy akár egészségügyi gondjairól, ami miatt őt a környezete sajnálhatja, ami miatt őt a környezete megszóllhatja, nem szívesen beszél [...]. Pillanatnyilag kicsinek tűnő, de később akár nagyobb problémákat szereti inkább a szőnyeg alá söpörni. Ellenben, amik vannak sérelmei, azokról igenis szeret beszélni.” (*Gerő, DK*)

„Rengeteg olyan régi sérelmet, problémát, kudarcot hordoz magában, amellyel úgy érzi, hogy az ő élete meg van terhelve, legyen szó személyes tragédiákról, vagy olyanokról, amelyekbe csak mások húzták bele, vagy legalábbis rossz társaságba került. És emiatt ő nagyon el van keseredve, mert ez neki nagyon sok negatív élménnyel párosult és negatív tapasztalatokkal járt.” (*Szabolcs, Jobbik*)

A fentebbiek már átvezetnek bennünket a következő nagy kategóriához, a múltközpontságához, hiszen az interjúalanyok által oly gyakran emlegetett feldolgozatlan traumák és sérelmek, mind a múltból erednek.

Agyonnyom minket a múlt

„Magyarország folyamatosan viaskodik önmagával, és teljesen a saját régi életének a problémáival van elfoglalva. Kicsit olyan, mint egy öregember, aki mindig csak azt mondja, hogy a régi szép időkben ez volt, meg az volt. Közben meg panaszkodik is a régi szép időkre, és nem tud a jövő felé tekinteni.” (*Emilia, Momentum*)

A metaforák szinte mindegyikében benne volt valamiképpen a múlt és annak feldolgozatlansága. Ez a kategória szinte elválaszthatatlan a pszichologizáló megközelítéstől, hiszen mind azt próbálja megérteni, hogy mi is a baj a jelenlegi Magyarországgal. A legtöbb adatközlő kritikusan szemléli ezt a jelenséget, hangsúlyozzák, hogy ideje lenne továbblépni. A válaszokból tehát egyértelműen a múlt felé tekintető Magyarország képe jelenik meg, aki nehezen éli meg a változást, nem túl progresszív, „szembe megy a forgalommal”.

„elutasítja a jelent, és pont ezért olyan sok fogalma sincs róla. És attól fél, hogy a jelenben eljelentéktelenedik, meg már nem fontos, mikor azt gondolja, hogy a dicső régi éveiben valami nagy és megható volt.” (*Gábor, párt nélküli – jobboldali*)

„biztos, hogy túl sok időt tölt a régi dicső húszas éveivel, hogy bezzeg akkor milyen jó volt, és hogy mindenkire emlékszik, aki valaha is beszólt neki, és nem egészséges az, amit csinál. Szenved a múlt sérelmeitől, mert nagyon sok sérelem érte, és éppen ezért viszont nem tud megváltozni, és nem is akar.” (*András, Jobbik*)

Természetesen a múlttal kapcsolatban sokan azt is kiemelték, hogy Magyarország büszke a hagyományaira, és van is mire büszkének lennie. Emellett említést kapott még, hogy nagyon sok tapasztalata van, szikár és nyugodt.

„ugyanakkor nagyon büszke is sok dologra, amit elért, és a múltjának mondjuk az elejét, a korábbi fázisait, azt mindenképpen nagyra becsülte. Tudja azt, hogy honnan jött, hogy van egy jobb származása, hogy az életútjának [...] vannak olyan részei, amire viszont nagyon büszke, és amit viszont nagyon szeret hangsúlyozni.” (*Szabolcs, Jobbik*)

A múlttal és a sérelmekkel kapcsolatos kategória egy külön alete és egyben legfontosabb metszéspontja a trianoni trauma. Ez eléggé hangsúlyosan előkerült a metaforákban, egy részükben fizikailag is manifesztálódott:

„Ha Budapest öreg volt, akkor mondjuk, Magyarországot talán még öregebb személynek képelném el, amputálták a lábait, ágyon fekszik.” (*Nándor, Párbeszéd*)

„Külsőleg Magyarország azt tudom mondani, hogy sebes. Azt látjuk most, hogy ezek a sebek egyre mélyebbek, és Magyarország egyre jobban kiált, és ezek a sebek véreznek, mélyülnek, és új sebek is keletkeznek. [...] azt is ide tudnám hozni, hogy Magyarország csonka. Talán nincsenek karjai, így tudom elképzelni.” (*Szilárd, Jobbik*)

„Igazából nekem egy ilyen hadirokkant jut az eszembe, hogy nincs meg a két lába, meg csak az egyik keze van meg, és ott ül a tolókosiban, Magyarország az tényleg ilyen. (...) És ki van szolgáltatva mindenki másnak.” (*Sámuel, Mi Hazánk Mozgalom*)

Voltak olyan esetek is, ahol csak a sorok közül lehetett kiolvasni, hogy Trianonról is beszél az interjúalany, bár úgy gondolom, hogy amikor valaki a múltbéli traumák feldolgozatlanságát említi Magyarországgal kapcsolatban, nem túl bátor vállalkozás azt a következtetést levonni, hogy valójában itt Trianonról (is) lehet szó. Az interjúalanyok többsége egyébként politikai állásponttól függetlenül nehezményezte a múlt feldolgozatlanságát, és a fejlődés egyik legfontosabb nehezékének tartotta azt:

„Magyarországnak nagyon kéne egy pszichológus, hogy feldolgozza a traumáit. Mert szerintem borzasztó sok trauma van a nemzettudatunkban, és egész egyszerűen ezeket nem tudjuk elengedni és nem tudunk túllépni rajta. Szóval még mindig itt tartunk, hogy vesszen Trianon.” (*Ilka, Momentum*)

A jobb- és baloldali interjúalanyok közötti különbség egyébként legfőképpen az volt, hogy a jobboldaliak nagyobb eséllyel nevezték meg Trianont, és a fizikai csonkítást is gyakrabban hozták szóba. A baloldaliak esetében úgy tűnt, hogy ők már nem is akarják annyira nevén nevezni a problémát, inkább a múltbéli traumák általános feldolgozatlanságáról beszéltek, amikben persze kimondatlanul is ott van Trianon. Emellett a jobboldaliak nagyobb eséllyel hozták összefüggésbe a múlttal a büszkeséget, de természetesen nem kell feltétlenül jobboldali érzelműnek lenni ahhoz, hogy büszkék legyünk a múltra.

A magyar excepcionalizmus

„szerintem tök büszkék vagyunk arra, hogy nem tudom, így nagyon sokat hallottuk ezt, hogy a magyar az mennyire egy vendégszerető nép, aztán igazából tök sokszor van olyan érzése az embernek, hogy 'ah, most már megint ki jött, érted, mit akar?' Szerintem nagyon ilyen kettősség jellemez minket, meg az országot, igen [...] De ugyanakkor óriási a lehetőség bennünk, szóval hogy így a potenciál az ott van a magyar emberekben, hogy valami olyat tudjunk mutatni, ami nagyon ránk jellemző, mi vagyunk, és akár újszerű lehet, sőt.” (*Mózes, Momentum*)

Az interjúalanyok gyakran voltak azon a véleményen, hogy a magyar nép valamiképpen különleges, van benne valami nehezen megfogható minőség, amely csak és kizárólag minket jellemez. Ennek különböző megnyilvánulási formáit gyűjtöm itt össze.

Ahogy az alábbi idézetből is látszik, többen is kitértek arra, hogy a magyar nép tehetség és okos, azaz van benne igen sok (kihasználatlan) potenciál:

„Van benne potenciál, meg egy nagyon intelligens nép ez valóban. Nem feltétlenül hiszek én ezekben, hogy mi magyarok sokkal okosabbak lennénk, mint bárki más, de valóban sok a kreatív ember. Ilyen kis országból is lehet nagy eredményeket elérni. A sportban és a tudományos életben ez látszódik.” (*Ábel, LMP*)

„Nekem van egy ilyen elképzelésem, sokszor a tudósaink, a feltalálóink is eszembe jutnak, szóval ilyen nagyon okos, intelligens embernek képelném el az országot mint személyt.” (*Dénes, Második Reformkor Alapítvány*)

A másik nagyon fontos karakterjegy a „kettőség” megjelenítése volt az interjúalanyok által. Fontos megjegyezni, hogy ez a kétarcúság nem elsősorban pszichológiai problémaként jelent meg, sokkal inkább mint személyiségünk szerves része.

„Van benne egy olyan kettősség, hogy vagy nagyon szereti a vendégeket, vagy nagyon utálja a vendégeket. Illetve, ebben sokat számít, hogy mennyit iszik. Ha elegendő mennyiséget iszik, akkor valószínűleg mind a kettő irányba el tud mozdulni, vagy ilyen agresszív lesz, vagy nagyon barátságos.” (*Károly, Fidesz*)

„Kettős személyiségű lenne. Se idős, se fiatal. Tehát egy ilyen kortalan arcú személy, aki nem tud, mondjuk, öltözködni. Próbál, de nem tud. Tehát elmegy az első fast fashion-be, és megveszi, ami éppen akciós. Nem néz ki jól, de nem is ronda. Kicsit balkáni, de azért nyugatos próbál lenni. [...] Vannak barátai nyugatról is, keletről is [...]” (*Iván, DiEM25*)

A kettőség kiemelten fontos dimenziója a se nem Kelet, se nem Nyugat érzése. Hangsúlyosan jelen volt, hogy Magyarország igazából nem tartozik sehová sem, vagy inkább mindenhová tartozik egy kicsit, de sehová sem igazán, több mint ezer éve keresi a helyét, de még mindig nem találja:

„nagyon harcolnia kell amiatt, hogy ő se nem kelet, se nem nyugati világba nem nagyon illik bele, hiszen túl nyugatos a kelethez és túl keleties a nyugathoz. Éppen emiatt van benne egy belső feszültség szintén, hogy most ő minek vallja magát. Ezért van az, hogy olykor nyugatnak, olykor keletnek, olykor semmilyennek. Azt lehet mondani, hogy keresi a helyét a világban.” (*Csaba, Jobbik*)

„az, az igazság, hogy így a helyét még mindig talán nehezen találja. Mindig volt egyébként egy ilyen problémája, hogy ez a keleti, nyugati határ, hogy keletről jöttünk, de nyugatiak lettünk, és ugye ez pont az a határon lévőség.” (*Nimród, Identitás Generáció*)

„Hát ez a dilemma Magyarországon is benne lehet, ez a kelet és nyugat közötti vacillálás.” (*Tibor, párt nélküli – jobboldal*)

Magyarország különlegessége másképpen is megmutatkozik, szépségében, találékonyságában, humorában:

„Magyarország is szép, de nem ilyen kommersz szép. Hát nem ilyen picsásan szép, hanem ilyen kis alter szép. Azért elég sötét a humora, cinikus, sokszor geci. De azért néha így tud meglepetést okozni. Meg jó feketék a viccek, de azért lehet rajtuk röhögni néha, meg vannak jó gesztusai. Egyszerűen olyan érdekes ember. Örülsz, hogy az életben van, nem biztos, hogy lennél ő, de azért örülsz, hogy ismered, meg így a baráti társaság része, színes karakter, de azért érzed, hogy sokszor szenvedés, hogy neki lehetne sokkal jobb.” (*Ármin, párt nélküli – baloldali*)

„bármilyen nehézség vagy probléma esetén, tény, hogy nem mindig a legbecsületesebb úton, de mindent meg tud oldani. Ebben nagyon-nagyon profi, hogy ezeket a kis kerülőutakat felfedezze. Ez egy erőssége.” (*Emília, Momentum*)

A fentiekből remekül látszik, hogy Magyarországot nagyon szerették úgy jellemezni az interjúalanyok, mint valamilyen speciális esetet, mint akiben van valamilyen nehezen megfogható, de különleges minőség, és akit egyébként sokan nem értenek.

Mitől fél és miben reménykedik Magyarország?

A félelmeket és reményeket gyakran nehéz különválasztani, mivel azok erősen összefolynak a jellemzésekkel, szerves részét képezik azoknak. Ebben a fejezetben mégis megpróbálkozom azzal, hogy kitérjek a leghangsúlyosabban jelenlévő érzésekre. Általánosságban elmondható, hogy a negatív érzések gyakrabban szerepeltek, mint a pozitív érzések, ezt a jelenséget egyébként a szakirodalom is alátámasztja.⁵³ Sokszor az interjúalany nem is tért ki arra, hogy miben reménykedhet az ország, vagy ha említette is, a remény általában a félelmek inverzeként jelent meg:

⁵³ Nem meglepő tény, hogy a negatív érzelmek univerzalitását könnyebb kimutatni, mivel általában azok erősebb élményt jelentenek, mint pozitív társaik. Erre magyarázatul szolgálhat az ún. negatív torzítás jelensége: a negatív események, illetve állapotok hatásosabbak, ezekre az eseményekre ugyanis nagyobb figyelmet fordítunk, mert jóllétünket, épségünket veszélyeztetik.

„Magyarország félelme az, hogy nem változik semmi. Hogy minden így marad, egyfajta ilyen keserű nemváltozás. Egy ilyen vissza-visszatérés ugyanabba. Az, hogy benne rekedt egy ilyen godot-i várakozásban. Minden nap ugyanarra kel föl az, és nem nagyon jön el a változás. A reménye meg az, hogy egyszer csak felébred, és változott valami.”
(*Aron, DK*)

A félelmek egy fontos csoportját jelentik a „fideszes félelmek”, értem ezen azt a kategóriát, amely sztereotipikusan a fideszes szavazókat jellemzi. Ide tartoznak a migrációval/bevándorlással, Soros Györggyel vagy akár a „genderfasizmussal” kapcsolatos említések. Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben lényeges kérdés, hogy ki a beszélő. Egyrészt a kormánypárti interjúalanyok esetében ténylegesen előkerültek – de nem váltak dominánssá – ezek a kategóriák, másrészt gyakran megjelent inkább ironikus, már-már elkeseredett kommentként is az ellenzéki interjúalanyok szájából is:

„A félelmei pedig az, hogy a több évszázados berendezkedését félti, hogy olyan emberek jönnek ide, akik mindezt semmibe veszik. Akik nem képesek az asszimilációra, nem képesek beilleszkedni, nem érdekli őket a hagyományrendszer, a társadalmi berendezkedés, semmi.” (*Ágnes, Fidesz*)

„A reménye az, hogy 22-ben a Fidesz nyer. Szerintem csak erre tud gondolni nap mint nap. Félelmei, meg szerintem a Pride-on vonuló libsik talán (...)” (*Anita, LMP*)

A félelmek egy fontos szeletét képezték a nemzethalálhoz kapcsolódó kategóriák. Erősen jelen volt, elsősorban a jobboldali interjúalanyok körében, hogy valamiképpen eltűnünk a föld színéről, és senki sem fog emlékezni ránk. Érdekes tény, hogy mindeközben nem, vagy csak elvétve fogalmazódott meg az a gondolat, hogy nem születik elég magyar gyermek, ezzel szemben az elvándorlás hangsúlyosabban jelen volt:

„Nem tudom... szerintem félünk, hogy elveszünk, szerintem így tőkre benne van a magyarságtudatban egy rossz beidegződés, hogy amúgy sem vagyunk sokan, nagyon mások vagyunk, vagy így legalábbis szerintem tőkre jellemzően valahogy így ez öröklődik, hogy így a Kárpát-medencében nagyon más a magyar, mint a többiek. És ez szerintem egy folyamatos félelem, ami... amihez nagyon sok minden kapcsolódhat is, de szerintem ez talán a legjellemzőbb.” (*Mózes, Momentum*)

Emellett a negatív/pozitív pólus biológiai jelentősége is aszimmetrikus: a legnegatívabb esemény a halál, a pozitív oldalon azonban nincs ehhez fogható történés. Erről lásd: Rozin, P. – Royzman, E. B.: Negativity Bias, Negativity Dominance, and Contagion. *Personality & Social Psychology Review*, 2001/5. 296–320. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0504_2 (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 20.)

„A félelmei, hogy megölik. Ilyen klasszikus, de mégis szerintem létező dolog. Reményei, hogy 1000 évig túlélt és a következő 1000 év is meglesz valahogy.” (*Tamás, Fidesz*)

„Magyarország szervrendszerének egy része, az kezdi felmondani a szolgálatot, és kezd kilöködni a testből, legalábbis nem érzik úgy, nem érzik úgy ezek a szervek, hogy érdemes itt lenni, ezért sokan el is mennek máshova.” (*Csongor, MSZP*)

Sokszor felmerült még a „kicsinek lenni” érzése, amely egyértelműen a Trianon-traumából eredeztethető:

„Szerintem nagy félelme, és ez egy állandó félelme Magyarországnak, hogy elvesztette a kisugárzását, hogy már nem az, mint ami egykor volt. Nem az a nagy, büszke ország, ami egykor volt [...].” (*Iván, DiEM25*)

„Különböző félelmei, talán komplexusai vannak. Gondolok itt kisebbségi érzésre.” (*Gergő, DK*)

„És a kicsiség is a fő félelme. A reményei pedig nyilván az, hogy ő is majd valami nagy dolgot tesz. [...] A kis ország a nagyvilágban majd megmutatja, hogy milyen erős.” (*Ráhel, Jobbik*)

„Fél Magyarország nem kicsinek lenni, és azért ez elég sokszor, ahogy én érzem, mind a magyarországi baloldalnak, mind pedig a környező nemzetek nyomásának köszönhető.” (*Ádám, Fidesz*)

A külpolitika fontos szerepet kapott a metaforáknál, érthető módon, hiszen alapvetően a nemzeti szintről beszéltek az interjúalanyok. Gyakran előkerült az a gondolat, hogy nincs ráhatásunk a dolgokra, mivel túl kicsik vagyunk, ki vagyunk szolgáltatva a külpolitikai folyamatoknak. Ezzel szoros összefüggésben megjelentek a rossz külpolitikai tapasztalatok is, vagyis az, hogy mindig a rossz oldalra állunk, kihasználnak, átvernek minket. Szintén hangsúlyosan előkerült az a kategória, hogy Magyarország egyedül maradt, elszigetelődött (egyedülálló, özvegy, nem szeret senkit), kívülálló, nincsenek szövetségesei, vagy akik vannak, azok nem megfelelők. Ennek inverze volt, amikor az interjúalanyok reményként említették, hogy az ország végre megfelelő szövetségeseket talál magának. Ide kapcsolódó valóságdarab még az attól való félelem is, hogy a világ nem fog minket elfogadni, vagyis a meg nem értettség érzése.

„Mások segítségét nem tartja talán annyira nagyra, mint amennyire ez helyenként indokolt lenne. Sok mindent szeret inkább saját magában megoldani. Emiatt szerintem néha

megjelenik benne az a félelem is, hogy kicsit ilyen elszigetelt marad, vagy legalábbis nem tud annyira beilleszkedni a társaságba, ami azért sok esetben zavarja szerintem, [...] és emiatt próbál azért barátokat szerezni, de nagyon megválogatja a barátait, és nem egy könnyen barátkozó típus.” (Szabolcs, *Jobbik*)

„Esetleg még az, hogy nem biztos, hogy a jó társasággal mozog együtt. Azt szerintem jól csinálja, hogy mindenkivel beszél, ez mindenképp jó. Sőt, ismerjen mindenkit, beszélgessen mindenkivel, de nem feltétlen kellene megígérni mindent annak, aki cserébe egy aranyórát ígér, és az aranyóraért cserébe pedig a fél házát át kéne adnia, vagy bármi. Tehát, hogy nem hiszékeny, de hogyha a megfelelő répát lógatják elé, akkor hamar, talán túl hamar belemegy dolgokba.” (András, *Jobbik*)

A külpolitikai félelmek köre mellett megjelentek a „belpolitikai” félelmek is, gondolok itt elsősorban azokra a fogalmakra, amelyek az aktuálpolitikai folyamatokra, a társadalmi és politikai megosztottságra és a polarizációra utaltak:

„Mondom, hogyha Magyarország a szülő és a nép a gyermekei, akkor ilyen családi belvizsálya.” (Tibor, *párt nélküli – jobboldal*)

„Hát félhet ettől a kettős személyiségtől, mert folyamatos harc van közöttük, és talán ez felemésztí őt, viszont reménykedhet, hogy egy idő után ez a két személyiség eggyé válik.” (Karolina, *DK*)

„az igazi Magyarország valahol ott van mélyen, ahol ott is van valami polaritás, de mégis szeretne feltörni, előjönni. És szeretne egységesedni, holott közben meg a Magyarországon élő különböző agyi területek a testének a különböző részeit teljesen eltérően irányítják, és a bal kar a jobbot üti és vice versa.” (Szilárd, *Jobbik*)

A reményeknél nagyon gyakran előkerült az úgynevezett „Messiásra várás”, amely nem túl pozitív olvasata volt ennek a kérdéskörnek, ugyanis az interjúalanyok ilyenkor általában arra utaltak, hogy Magyarország esetében igen nagy a tehetetlenségi nyomaték, és nem igazán szeretne tenni a pozitív változás irányában, inkább várja a megmentőjét:

„Ő igazából reméli, hogy majd megáll mellette egy luxusautó, és beültetik őt egy kényelmes ülésbe, és elviszik oda, ahol majd minden jobb lesz [...]” (Levente, *párt nélküli – baloldal*)

„És így kábé abban reménykedik, hogy majd lesz valaki, aki felemeli és gondoskodik róla, és megmondja neki, hogy mit kell tenni azért, hogy életben maradjon.” (Nándor, *Párbeszéd*)

A másik, hangsúlyosan jelenlévő reménytípus már sokkal pozitívabb szint mutat, ugyanis több interjúalany is a fiatalabb generációkban látta a legfőbb reménységet:

„tudod, így játszik az, hogy minden egyes új generáció az, nem tudom, egy szinttel előrébb léphet egy képzeletbeli lépcsőn, ameddig a többiek jutottak. Én bízom benne, hogy abban reménykedhetünk, hogy a jelenlegi helyzetünk, hogy az sem egy olyan full reménytelen, hogy szerintem a fiatalok teljesen azt éreznék, hogy így nagyon el vannak veszve. Szóval szerintem még mindig van annyi lehetőségünk, hogy a jövőben az országnak az irányát meg tudjuk határozni. De ez ugye, ez, amit említettem is, a potenciál, az ott van, az országban. És ez szerintem javarészt, igazából egyelőre mi vagyunk fiatalok, bennünk van leginkább jelen.” (*Mózes, Momentum*)

„A reményei szerintem az újabb és újabb generációk megjelenése. Én szerintem egyre inkább el tudunk szakadni azoktól a káros gondolatoktól, amik, mondjuk, még a kommunizmus kapcsán, vagy régi, régi, történelmi helyzetek kapcsán az emberekbe beleivódtak.” (*Viktória, LMP*)

Szintén gyakran előkerülő reménytípus volt még a nyugati felzárkózás eszményképe, amely szorosan kapcsolódik a nyugat-kelet megosztottság kérdéséhez:

„Sikerül felzárkózni a nyugat-európai országokhoz. Én azt mondanám, abban lehet reménykedni.” (*Dénes, Második Reformkor Alapítvány*)

„El tudunk jutni egy olyan pályára, amivel deklaráltan ki tudjuk azt mondani, hogy tökéletesen tudjuk, hogy akkor mi nyugati ország vagyunk, Európán belül is.” (*Vince, Fidesz*)

„Itt tényleg egyszer úgymond 21. századi ország válna belőlünk, mármint talán kicsit nyugatosabb 21. századi ország, akkor a fejlődést tekintve talán ennél sokkal nagyobb és hosszú távú, nagyobb léptékű lehetőségeink is lennének.” (*Gergő, DK*)

A fentiekből egyértelműen kirajzolódik, hogy ott vannak a félelmeink, ahol a reményeink. Félelmeink egy része abból származik, hogy kivesszünk a világból (vesd össze idős ember). Félelmeink második halmaza abból származik, hogy kicsik vagyunk, és egyedül vagyunk, alapjaiban mások, mint a minket körülvevő országok. Szorongásaink harmadik csoportja elsősorban a bipolaritásból, vagyis a magyar társadalom megosztottságából származik. Reményeink pedig elsősorban a nyugati felzárkózáshoz és a fiatalabb generációhoz, vagyis egyféle mentalitásváltozáshoz kötődtek.

Diszkusszió

Az általam fentebb kialakított kategóriák szervesen összekapcsolódnak: sokszor igen nehéz volt meghúzni a mentális határvonalakat, szétszálazni az egyes rész-témákat. Az idős öregember képében ott van a múltunk, a múltunkból erednek traumáink, és sokszor ezekhez a traumákhoz, valamint az öregséghez kapcsolódnak az adatközlők által említett fizikai és mentális betegségek is. Ebből a gondolat-körből kissé kilóg a magyar excecionalizmusnak elnevezett kategória, de még itt is, a bipolaritás/ és a kettős személyiség témája részben átvezet minket a kulturális kódokhoz, vagyis ahhoz a kérdéshez, hogy miben is vagyunk különlegesek mi, magyarok.

Az interjúalanyok által megalkotott metaforák a várakozásoknak megfelelően leginkább a nacionalizmus kulturális irányzatához kapcsolódnak.⁵⁴ A magyar kultúra azonban nem elsősorban hagyományos, sztereotip képekben manifesztálódik: nem egy pödrött bajszú, csizmás magyar parasztember jelenik meg előttünk, hanem egy betegségekkel küzdő (öreg)ember, emellett a magyar tájra, nyelvre, ételekre való referenciák szinte teljes mértékben hiányoznak a metaforákból. Leginkább az érzelmi dimenzió és a moralizáló diskurzusok kapnak fontos szerepet,⁵⁵ amit a módszertani megközelítés, illetve a választott célesoport is eredményezhet. Mivel az interjúalanyok többsége valamilyen módon involvált a politikába, ezért valószínűleg nyitottabb a morális kérdésfeltevésekre, mindegyik pedig valószínűleg ráerősít a magyar politika erősen polarizált jellege is. A metaforák érzelmgazdagsága pedig egyrészt magukból a metaforák jellegéből fakad, másrészt pedig a nemzeti identitás érzelmentelítettségéből.

Mindemellett az általam kialakított kategóriák valamennyire hasonlóak a 2014-es kvalitatív vizsgálat⁵⁶ eredményeihez is, ahol a történelem, a mentalitás és a nyelv voltak a kulcsfogalmak. A legfontosabb különbség, hogy jelen kutatásban mindenképpen a mentalitás (inkább pszichologizáló megközelítések) váltak hangsúlyossá a történelem identitásformáló erejével szemben. Bár a múltnak itt is kiemelkedő jelentősége van, az inkább egyfajta „magyarozatként” jelenik meg arra nézve, hogy miért is vagyunk olyanok, amilyenek. Másrészt e mentalitás fogalmát „lecszerélném” a pszichologizáló megközelítésekre, mivel az interjúalanyok döntő többsége valamilyen pszichológiai szakkifejezést (is) használt a magyar néplélek megragadására. Ezek a témák valószínűleg (részben legalábbis) a módszertani megközelítés miatt is váltak ilyen hangsúlyossá, hiszen egy személyhez közvetlenebbül kapcsolhatók mentális jellemzők, mint a magyar történelem eseményei.

A fentieket olvasva kibontakozik előttünk egy leginkább az idős korban lévő, testi és lelki betegségekkel egyaránt küzdő Magyarország képe. A múltban

⁵⁴ Hutchinson, 1987.

⁵⁵ Smith, 1995.

⁵⁶ Székely, 2014.

ragadtságnak meghatározó szerepe volt a metaforákban, és az is jellemző, hogy az interjúalanyok nem elsősorban a történelem nagyságáról beszéltek, hanem inkább a múltbéli tragédiák és traumák aspektusából alkották meg a metaforákat. Ezek közül nem meglepő módon kiemelkedett a Trianon-trauma, de az interjúalanyok ezenkívül is szívesen festették le Magyarországot úgy, mint egy traumatizált személyt. Összességében egyébként akár azt is mondhatnánk, hogy bár jelen volt egyfajta nosztalgia a dicső múlt iránt, de még erősebben tört felszínre ennek a nosztalgiának az elutasítása.

A Trianon-trauma ilyen gyakori felemlgetése első olvasatra akár ellent is mondhat némely empirikus adatnak. A 2017-es *Magyar Álom* kutatás⁵⁷ ugyanis éppen azt találta, hogy a magyarok többségét hidegen hagyja a trianoni határok helyreállításának a kérdése. Ez valószínűleg tényleg így is van, azonban a percepció szintjén (legalábbis az általam megkérdezettek körében) mégis kiemelkedően fontos témának mutatkozott Trianon kérdése. Persze a trianoni kérdéskör egésze és a határok visszaállítása közel sem ugyanaz a kérdés, ezért a különbségek magyarázhatók az eltérő módszertani megközelítéssel is. Ennek ellenére, mégiscsak érdekes lehet feltenni azt a kérdést, hogy 2024-ben valóban annyira traumatikus-e számunkra Trianon, vagy inkább csak nagyon erősen hiszünk benne, hogy még mindig az?⁵⁸

A kutatás mellékágaként azt is izgalmas lehet megvizsgálni a múlttal való viszonyunkat illetően, hogy mit árul el rólunk az, ahogyan az öregség témájához kapcsolódunk. Az adatközlők többsége ugyanis egyáltalán nem „szép” képet festett az idősebb korosztályról. Ez részben valószínűleg abból is adódik, hogy az interjúalanyok jó része a fiatalabb generációhoz tartozott, 20-as éveiben vagy 30-as évei első felében volt, így még igen távolinak érezte magától az öregkort. Másrészt az ageizmus jelensége egyáltalán nem magyar sajátosság, ennek ellenére úgy vélem, sokat elárulnak ezek a metaforák arról, hogy milyen az általános társadalmi diskurzus az öregséggel kapcsolatban.

Rátérve a pszichologizálás jelenségére, tényként mondható el, hogy egyértelműen a belső tulajdonságok és a lelki jellemzők leírása dominált a külsődleges karakterjegyekkel szemben. Ez talán nem meglepő azok után, hogy az interjúalanyok akkor is hajlamosak voltak személyiségvonásokkal leírni az országukat, amikor kimondottan testi jellemzőkre kérdeztek rá a kutatók.⁵⁹ Valószínűleg a személy szóhoz első körben inkább belső, mint külső tulajdonságokat társítunk, másrészt

⁵⁷ Boros T. – Laki G.: *A Magyar Álom. Milyen jövőt álmodnak a magyarok saját maguk és Magyarország számára?* Budapest: Policy Solutions – Friedrich-Ebert-Stiftung, 2017.

⁵⁸ A kérdés magyarázható a pluralizmus ignoranciájának jelenségével is: O’Gorman, H. J.: Pluralistic Ignorance and White Estimates of White Support for Racial Segregation. *Public Opinion Quarterly*, 1975/3.

⁵⁹ Musolff, 2021. és 2023.

pedig az országmétaforák esetében talán leginkább a „népleket” akarjuk elkapni valahogyan.

Az előbbiekkal összhangban az adatközlők egy csoportja azonnal pszichológiai leírásokkal kezdte a metaforák megalkotását, és különböző mentális betegségekkel „diagnosztizálta” Magyarországot. Gyakran előfordult, hogy magával a betegséggel azonosították az országot, és kevésbé tértek ki egyéb jellemzőkre. Az önmagában egyébként nem lenne annyira érdekes, hogy az interjúalanyok valamiképpen a magyar népleket akarták körberajzolni, a pszichológia szókészletének ilyen mértékű használata azonban, úgy vélem, kortünet, és egy fontos jelenségre hívja fel a figyelmet. A pszichológia ugyanis központi szerepet kapott a modern identitásban, emellett a történelem során morális kérdésként kezelt témákat mentális betegségekbe változtatott.⁶⁰ Ennek hatására egyfajta „túlpszichologizált” beszéd- és gondolkodásmód vált jellemzővé, amelyeket részben az interjúalanyok válasza is tükröznek.

Fontos megjegyezni, hogy az adatközlők sokszor pszichológiai problémákon inkább morális és politikai kérdéseket értettek. Persze nem szabad eltagadni azt, hogy a pszichológiai nyelvhasználat egyáltalán nem utalt volna a magyar társadalom mentális állapotára (a depresszió mindenképpen), viszont a bipolaritás, a skizoid hajlam és a kettős személyiség kifejezések inkább egyfajta szociokulturális és politikai valóságdarabként értelmezhetők. Érdekes kérdés, hogy vajon a morális és politikai problémákat miért utalták inkább a pszichológia terejére az interjúalanyok. Lehetséges magyarázat lehet, hogy pszichológiai rendellenességként jobban „kezelhetővé válnak” ezek az erősen vitatott társadalmi kérdések, míg a morális és társadalmi problémákra nincs rendelkezésre álló terápia.

Ahogy már többször is előkerült, a pszichologizáló beszédmód során gyakran előfordult a skizoid hajlam, a bipolaritás, borderline szindróma és a kettős személyiség mint mentális betegségek. Ilyenkor az interjúalanyok bináris kódokban gondolkodtak, és a társadalmi-politikai megosztottság különféle vetületeit próbálták megjeleníteni, mint a vidék-város ellentétet, a Kelethez-Nyugathoz tartozást vagy a liberális-konzervatív és a bal-jobboldali beállítódást.

Számos interjú során került elő a város-vidék törésvonal. Az interjúalanyok sokszor teljesen eltérő világként jellemezték Budapestet és az azon kívül eső területeket, és hangot adtak azon véleményüknek, hogy ezek a világképek nem igazán találkoznak egymással. A vidék-város ellentétre rímelt a liberális-konzervatív megosztottság is, mert alapvetően a liberális Budapesttel állt szemben a konzervatív vidéki társadalom az adatközlők által elmondottakban. Érdekes, hogy többször előkerült az a specifikus jellemzés, amikor vidéki diákként írták le az interjúalanyok

⁶⁰ Illouz, E.: *Saving the modern soul: Therapy, emotions and the culture of self-help*. Berkeley, CA: University of California Press, 2008; Nolan, J. L.: *The therapeutic state: Justifying government at century's end*. New York, NY: New York University Press, 1998.

Magyarországot, aki Budapestre felkerülve nem találja a helyét, mivel egy egészen más, sokkalta liberálisabb milióval szembesül.

Szintén meglepően gyakran fordult elő a Kelet–Nyugat közötti megragadtság témája, sokszor valamiféle válaszótként írták le az adatközlők a helyzetünket, és legtöbbször a „nyugatosodás” mellett érveltek. Ebben az esetben a bináris működésmód mellett megjelenik az ún. „harmadikutasság” témája is, azaz hogy egyszerre tartozunk a Kelethez és a Nyugathoz, valamiképpen a saját utunkat járjuk. Ez megint azt a gondolatot erősíti fel, hogy különlegesekek vagyunk, hiszen nem vagyunk egyszerűen „besorolhatóak”, és van választási lehetőségünk. Ezek az eredmények részben belesimulnak a fentebb idézett közvéleménykutatási adatokba is, amelyek szerint a keleti orientációnak nincs érdemi támogatottsága, azonban annak, hogy Magyarországnak a saját útját kellene járnia, nagyon is van. Az utóbbi nem tükröződött vissza a metaforákban, bár a harmadikutasság jelen volt, azonban hangsúlyosan a Nyugat mellett tették le a voksukat az interjúalanyok. Ez magyarázható azzal is, hogy jórészt a politikához közel álló vagy a politikában részt vevő emberekkel beszélgettem az interjúk során.

Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül az aktuális politikai folyamatokat sem. Az adatközlők jó része kifejtette, hogy áthidalhatatlan a távolság bizonyos társadalmi, politikai csoportok között, ebből pedig számattevő társadalmi feszültség keletkezik. Több interjúalany nevén is nevezte a problémát, vagyis kitért arra, hogy igazából a polarizációs folyamatokat érti bipolaritáson. Emellett nagyon sokan említették a megosztottságot, illetve félelemként nevezték meg a belviszályt, a harcot és az elmérgesedő konfliktusokat. Érdekes kérdés, hogy az előbbieken mennyiben az aktuális politikai helyzet következményei, illetve mennyire adódik inkább a politikai helyzet abból, hogy ténylegesen „kettős személyiségek” vagyunk, azaz kulturálisan is magunkban hordozzuk a megosztottságot? Természetesen azt is érdemes számba venni, hogy ki a beszélő. Az interjúalanyaim döntő többsége valamiképpen kapcsolódott a politikához, ezért nem meglepő, hogy átpolitizáltabb válaszokat adtak (ez is volt a cél). Ezek után viszont az sem annyira váratlan fordulat, hogy a politikai értelemben kettészakadt magyar társadalom fontos kérdéskörre változott az elmondottakban.

Az interjúalanyokkal kapcsolatban az is lényeges szempont, hogy mennyire vette „komolyan” a játékot, azaz a metaforaalkotást a beszélő. A játék lényege természetesen maga a játék volt, ettől függetlenül eltérő minőségű válaszokat kaptam. Az adatközlők döntő többsége jól vette az akadályt, és könnyedén felvette a homo ludens szerepét, voltak azonban olyan interjúalanyok is, akik hajlamosak voltak „komolyabb” válaszokat adni.

A Magyarország-metaforák egy része ironikus és humorral átszótt kommentálása a kérdésnek, ez azonban nem von le a válaszok őszinteségéből, sőt úgy vélem, hogy ennek a módszernek az egyik legfontosabb hozzáadéka éppen az őszinteség. Az adatközlők kevésbé tudnak „szakértői” válaszokat adni, sokkal zsigeribb és

kreatívabb reakciók születnek a metaforák által. A módszer legfontosabb hátránya, hogy sokszor igen sztereotipikus válaszokat kapunk a kutatásban részt vevőktől. Érvelhetnénk persze amellett is, hogy nem sok újat tudunk meg a metaforák segítségével a vizsgált kérdéskörrel, mivel az interjúalanyok hajlamosak a Magyarországra leginkább jellemző karakterjegyeket előhívni, és ezekre kihegyezni a válaszaikat. Azonban még ha ténylegesen csak sztereotípiákról lenne is szó, érdemes szem előtt tartani azt is, hogy a sztereotípiák és azok megítélése is folyamatosan változik, így akár új szempontokat is felvethetnek.

Végül, de nem utolsósorban érdekes kérdés, hogy míg az adatközlők válaszaiból percepció szintjén egy igencsak megosztott és polarizált Magyarország képe bontakozik ki, a metaforák tartalma és azoknak megoszlása (jobboldali/baloldali, ellenzéki/kormánypárti) már sokkal kevésbé fest polarizált képet az országról. A válaszok nem rendeződnek jól elkülöníthető csoportokba, nyilván beszélhetünk bizonyos tendenciákról (például a Trianon – csonkított ember féle metafora gyakrabban jelentkezik az erősebben jobboldali beállítottságú interjúalanyoknál; a migrációs félelmek még mindig jelen vannak a kormánypárti adatközlőknél), ezek azonban nem dominánsak az interjúk egésze szempontjából. Tény, hogy az adatközlők sokféleképpen gondolkodnak Magyarországról és a magyar identitásról, de azt talán kijelenthetjük, hogy semmiképpen sem polarizáltak.

Mindemellett fontos belátni, hogy a kutatás semmiképpen sem reprezentatív a célcsoport gondolkodásmódját illetően. Feltételezhetjük, hogy a politikusok és politikai aktivisták egyébként kevésbé gondolkodnak árnyaltan az általam feltett kérdésekről. Ez egyrészt magából az interjúszituációból adódik, hiszen az lehetőséget biztosított az adatközlőknek, hogy komplexebb véleményeket közvetítsenek, mint ahogyan azt egy kiélezettebb politikai helyzet esetén tennék. Másrészt az is gyanítható, hogy sokszor nem a legkiugróbb politikai véleménnyel rendelkező egyének vettek részt a kutatásban, hanem eleve olyan személyek vállalták az interjúkat, akik amúgy is kevésbé gondolkodnak elfogultan. Harmadrészt az eredményeket torzíthatja az a tényező, hogy arányaiban kevesebb kormánypárti adatközlőm volt (összesen 9), mint ellenzéki interjúalanyom, ez esetlegesen hozzájárulhatott egy kevésbé polarizált kép kialakításához. Végül pedig azt is érdemes hangsúlyozni, hogy a kutatás eredményei nem teszik lehetővé, hogy következtéseket vonjunk le a mindennapi identitáskonstrukcióval vagy a mindennapi nacionalizmussal kapcsolatban. A célcsoportot figyelembe véve itt leginkább egy elitdiskurzusról van szó, ahol az adatközlők nem elsősorban a saját (nemzeti) identitásukra reflektálnak, hanem sokkal inkább arra, ahogyan a magyar társadalmat látják és jellemzik az emberek és a nemzethez kapcsolódó érzelmek tekintetében.

Ebben az írásban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen képek élnek az interjúalanyok fejében Magyarországról és a (magyar) identitásról. Emellett a tanulmányban a magyar identitásképeket körülvevő érzelmi struktúrákra helyeztem a hangsúlyt, így arra is kíváncsi voltam, hogy milyen reményeket és félelmeket

társítanak az adatközlők a metaforákhoz. Az előzőeket egy olyan módszertani eszköz alkalmazásával tettem, amely újszerű volt az interjúalanyok és a kutató számára is, mindeközben pedig tanulságos eredményeket is tartogatott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderson, B.: *Elképzelt közösségek: gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006.
- Bali J. – Hajdu Á. – Marelyin Kiss J. – Nádas Zs. (szerk.): *Merre tovább? Felvidéki magyar fiatalok. Kutatási jelentés*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2015.
- Bali J. – Hajdu Á. – Marelyin Kiss J. – Nádas Zs.: *Hazatalálók és hazát találók. Tanulmányok a külföldi magyar ifjúság helyzetéről*. Budapest: Kárpát-Haza Könyvek, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2017.
- Bali J.: A külföldi magyarság nemzettudatáról. *Kárpát-haza Szemle*, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2014. 104–113.
- Bárdi N.: Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. *Metszetek*, 2013/ 2–3. 40–79.
- Berezin, M.: Secure States: Towards a Political Sociology of Emotion. *The Sociological Review*, 2002. 33–52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2002.tb03590.x>
- Bihari Zs.: Alkoholizmus. Magyarország világszó. *Qubit.com*, 2023. április 4. <https://qubit.hu/2023/04/04/alkoholizmus-magyarorszag-vilagelo> (Utolsó letöltés 2024. augusztus 20.)
- Billig, M.: *Banal nationalism*. London – Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1995.
- Bíró-Nagy A.: Párhuzamos valóságok: a demokrácia minőségének percepciója Magyarországon. In: Böcskei, B. Szabó A. (szerk.): *Hibrid rezsim: A politikatudomány X-aktái*. Budapest: Napvilág Kiadó – MTA TK PTI, 2019.
- Boros T. – Laki G.: *A Magyar Álom. Milyen jövőt álmodnak a magyarok saját maguk és Magyarország számára?* Budapest: Policy Solutions – Friedrich-Ebert-Stiftung, 2017.
- Brubaker, R.: In the Name of the Nation: Reflections on Nationalism and Patriotism. *Citizenship Studies*, 2004/2. 115–127. 122.
- Conversi, D.: Nationalism, Boundaries, and Violence. *Millennium-journal of International Studies*, 28. 1999. 553–584. DOI:10.1177/03058298990280030901.
- Cox, L.: *Nationalism: Themes, Theories, and Controversies*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-9320-8>
- Csepeli Gy. – Örkény A.: *Ideology & Politics in Hungary. The Twilight of State Socialism* (Ideológia és politika Magyarországon. Az államszocializmus alkonya). London: Pinter Publishers, 1992.

- Csepeli Gy. – Örkény A.: A magyar nacionalizmus változó arca. In: *Társadalmi riport 1996*. Budapest: TÁRKI, Századvég, 1996. 272–295.
- Csepeli Gy. – Örkény A. – Székelyi, M. – Poór J.: Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. In: *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI, 2004. 471–483.
- Csepeli Gy.: *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002*. Budapest: Józsefvég Műhely Kiadó, 2002.
- Csepeli Gy.: *Nemzeti érzés és tudatvilág Magyarországon*. Budapest: Múzsák, 1985.;
- Dieckhoff, A.: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. *Regio*, 2002/4. 7–22.
- Eiranan, R.: Emotions and Nationalism. In: Barclay, K. – Stearns, P. N. (eds.): *The Routledge History of Emotions in the Modern World*. London: Routledge, 2022. 407–422.
- ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont: *Nemzeti tudat, nemzeti tragédiák*. 2010. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=276:nemzeti-tudat-nemzeti-tragediak&catid=32:konfliktusmonitoring. (Letöltés ideje: 2023. november 20.)
- Fox, J. E. – Miller-Idriss, C.: Everyday nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 2008. 536–563. <https://doi.org/10.1177/1468796808088925>
- Gereben F.: A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása. *Kisebbségkutatás*, 2001/3. 388–401.
- Gereben F.: Az erdélyi magyarok identitástudata. *Magyar Szemle*, 1999/9–10. 64–95.; Gereben F.: A szlovákiai magyarok identitástudata és olvasáskultúrája. *Új Forrás*, 2001/10.
- Gubrium, J.F. – Holstein, J.A.: Aktív interjúkészítés. Bodor Péter (szerk.): Szavak, képek, jelentés. *Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. Budapest: L’Harmattan Kiadó, 2013.
- Hall, J. A.: Nationalisms: Classified and Explained. *Daedalus*, 122 (3), 1993. 1–28.
- Harvey, A. D.: *Body politic. Political metaphor and political violence*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 2007.
- Horváth, D. – Mitev, A.: *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 2015. 321–322.
- Huang, C.: The ‘body politic’ in ancient China. *Acta Orientalia Vilniena*, 8(2), 2007. 33–43. <https://doi.org/10.15388/AOV.2007.2.3736>
- Hutchinson, J.: *The Dynamics of Cultural Nationalism The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*. Taylor & Francis, Routledge, 1987.
- Illouz, E.: *Saving the modern soul: Therapy, emotions and the culture of self-help*. Berkeley, CA: University of California Press, 2008.; Nolan, J.L.: *The therapeutic state: Justifying government at century’s end*. New York, NY: New York University Press, 1998.

- Janky B.: Elit diskurzus, politikai identitás és polarizáció Magyarországon. In: Kolosi T. – Szelényi I. – Tóth I. G. (szerk.): *Társadalmi Riport*. Budapest: Társi Zrt., 2020. 462–477.
- Kiss D.: A határon túli magyarok képe saját magukról, a magyarországi magyarokról, valamint a velük együtt élő többségi nemzetekről. In: Dobos F. (szerk.): *Az autonóm lét kihívásai kisebbségben*. Budapest: Balázs Ferenc Intézet – Books in Print – Osiris, 2001. <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf2585.pdf>
- Kmetty Z.: Incumbent party support and perceptions of corruption – an experimental study. *Szociológiai Szemle*, 2018/4. 152–165.
- Kristóf L.: Szelekció, defenzivitás, pozicionalitás. Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. *Politikatudományi Szemle*, 2019/2. 37–58.
- Kudayisa, G.: *Region, nation, “heartland”. Uttar Pradesh in India’s body politic*. London: Sage, 2006.
- LeVine, R. A. – Campbell, D. T.: *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. New Jersey: John Wiley & Sons, 1972.
- Lippmann, W.: *Public Opinion*. New York: Harcourt Brace, 1922.
- Löfgren, O.: The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea*. 47. 2017. 35–53. DOI: 10.16995/ee.1382.
- McEvoy, J.: Elite Interviewing in a Divided Society: Lessons from Northern Ireland. *Politics*, 2006/3. 184–191. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9256.2006.00267.x>.
- Murányi I.: Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 2005/3. 97–126.
- Mouffe, C.: Politika és politikai. *Kon-szenzus*, 2011/16. 25–48.
- Musolff, A.: Migrants’ Nation-as-Body’ metaphors as expressions of transnational identities. *Language and Intercultural Communication*, 023/3. 229–240, DOI: 10.1080/14708477.2022.2157836
- Musolff, A.: *National Conceptualisations of the Body Politic: Cultural Experience and Political Imagination*. New York: Springer, 2021. 10.1007/978-981-15-8740-5.
- O’Gorman, H. J.: Pluralistic ignorance and White Estimates of White Support for Racial Segregation. *Public Opinion Quarterly*, 1975/3.
- Ortony, A.: *Metaphor and Thought*. New York: Cambridge University Press, 1993.
- Papp Z. A. – Veres V. (szerk.): *Szociológiai mintázatok: Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány, 2012.
- Papp Z. A.: Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014/1. 118–155.

- Papp Z. A.: *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2017.
- Policy Solutions: *Nemzeti identitás – egység vagy sokszínűség? – Politikai Megbékélés Beszélgetéssorozat II*. 2013. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/18/nemzeti_identitas_egyseg_vagy_sokszinusegpdf (Letöltés ideje: 2023. november 20.)
- Rosenwein, B. H.: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. New York: Cornell University Press, 2006.
- Rozin, P. – Royzman, E. B.: Negativity Bias, Negativity Dominance, and Contagion. *Personality & Social Psychology Review*, 5, 2001. 296–320. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0504_2
- Šarić, L.: Metaphors in the discourse of the national. *Družboslovne razprave*, 2015/80. 47–65.
- Shogimen, T.: Imagining the body politic: Metaphor and political language in late medieval Europe and Tokugawa Japan. In: Shogimen, – Nederman, C. J. (Eds.): *Western political thought in dialogue with Asia*. Lexington Books, 2009. 279–300.
- Simonovits B.: Nemzeti identitás, kisebbségek és társadalmi konfliktusok. A magyar társadalom attitűdjének alakulása 1992 és 2014 között. In: *Társadalmi Riport 2014*, Budapest: TÁRKI, 2014. 404–431.
- Skey, M.: The national in everyday life: A critical engagement with Michael Billig’s thesis of banal nationalism. *The Sociological Review*, 2009/2. 331–346.
- Smith, A. D.: A nemzetek eredete. In: Kántor Z. (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel. 1995. 204–229, 204.
- Susánszky P. – Szabó A. – Oross D.: A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Socio.hu*, 2021/2. 30–57. <https://doi.org/10.18030/socio.hu>.
- Székely L.: A magyarországi 15–29 évesek nemzeti identitása. In: Székely, L.: *Magyar identitás határon innen és túl*. Budapest: Max Weber alapítvány, 135–145. 2014.
- Vásárhelyi, M.: *Rendszerváltás alulnézetben. Domináns véleményáramlatok, közkeletű ideológiák a rendszerváltás néhány sarkalatos társadalmi-gazdasági kérdéséről. 1994 novemberéig folytatott vizsgálatok*. Budapest: Pesti Szalon, 1995.
- Verdery, K.: Whither „Nation” and „Nationalism”? *Reconstructing Nations and States*, 1993/3. 37–46.

FÜGGELÉK

INTERJÚALANYOK

<i>Név</i>	<i>Kor</i>	<i>Lakhely</i>	<i>Párt</i>	<i>Típus</i>
Péter	19	Ózd	Fidesz	Személyes
Ádám	25	Ózd	Fidesz	Személyes
Ágnes	30	Ózd	Fidesz	Személyes
Éva	26	Ózd	Fidesz	Online
Barnabás	57	Budapest	Fidesz	Személyes
Botond	28	Budapest	(ex) Fidesz	Személyes
Ferenc	19	Budapest	Fidesz	Személyes
Tamás	22	Budapest	Fidesz	Online
Vince	20	Budapest	Fidesz	Online
Előd	29	Budapest	Fidesz	Online
Csongor	28	Budapest	MSZP	Online
Gábor	40	Budapest	MSZP	Személyes
Lajos	51	Ózd	MSZP	Személyes
Róbert	24	Budapest	MSZP	Személyes
Vilmos	24	Budapest	MSZP	Online
Kende	24	Budapest	MSZP	Online
Csaba	33	Budapest	Jobbik	Személyes
Eszter	30	Budapest	Jobbik	Személyes
Flórián	39	Ózd	Jobbik	Személyes
Adorján	33	Ózd	Jobbik	Személyes
Alex	23	Budapest	Jobbik	Személyes
Fanni	29	Budapest	Jobbik	Személyes
Bence	27	Budapest	Jobbik	Online
András	23	Budapest	Jobbik	Személyes
Kristóf	23	Budapest	Jobbik	Online
Bálint	19	Budapest	Jobbik	Személyes
Ráhel	25	Budapest	Jobbik	Személyes
Máté	24	Budapest	Jobbik	Személyes
Szilárd	19	Budapest	Jobbik	Online
Szabolcs	23	Budapest	Jobbik	Online
Mór	41	Budapest	LMP	Személyes
Edvin	31	Budapest	LMP	Személyes
Anita	23	Budapest	LMP	Személyes
Ábel	29	Budapest	LMP	Személyes

<i>Név</i>	<i>Kor</i>	<i>Lakhely</i>	<i>Párt</i>	<i>Típus</i>
József	21	Budapest	LMP	Személyes
Viktória	34	Budapest	LMP	Személyes
György	23	Budapest	Momentum	Személyes
Gyula	42	Ózd	Momentum	Személyes
Mózes	28	Budapest	Momentum	Online
Mihály	30	Ózd	Momentum	Személyes
Jakab	35	Bánréve	Momentum	Online
Ilka	23	Budapest	Momentum	Online
Emília	25	Budapest	Momentum	Online
Imre	28	Budapest	Momentum	Online
Karolina	21	Budapest	DK	Személyes
Áron	36	Budapest	DK	Online
Benjámín	27	Budapest	DK	Online
Gergő	23	Kaposvár	DK	Online
Miklós	23	Budapest	DK	Online
Ágoston	19	Budapest	Mi Hazánk M.	Online
Sámuel	20	Budapest	Mi Hazánk M.	Személyes
Emánuel	40	Budapest	Párbeszéd	Személyes
Natália	42	Budapest	Párbeszéd	Személyes
Nándor	27	Budapest	Párbeszéd	Online
Gabos	49	Budapest	Párbeszéd	Online
Viktor	28	Budapest	Identitás Generáció	Személyes
Nimród	27	Budapest	Identitás Generáció	Személyes
Iván	28	Budapest	DiEM25	Online
Erik	23	Budapest	Táncsics Mihály Baloldali Radikális Párt	Személyes
Dénes	19	Budapest	Második Reformkor Alapítvány	Személyes
Ambrus	22	Budapest	Párt nélküli -Jobboldal	Online
Töhötöm	20	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Tibor	25	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Anna	25	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Gábor	26	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Alíz	22	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Sándor	22	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Károly	23	Budapest	Párt nélküli- Jobboldal	Online
Ármin	28	Budapest	Párt nélküli-Baloldal	Személyes
Levente	26	Budapest	Párt nélküli-Baloldal	Személyes

PÁRTOK, SZERVEZETEK JEGYZÉKE

Parlamenti pártok

Fidesz – Magyar Polgári Szövetség

Jobbik – Konzervatívok

MSZP – Magyar Szocialista Párt

DK – Demokratikus Koalíció

LMP – Lehet Más a Politika – Magyarország Zöld Pártja

Párbeszéd – A Zöldek Pártja

Momentum Mozgalom

Mi Hazánk Mozgalom

Parlamenten kívüliek

Identitás Generáció

Második Reformkor Alapítvány

Táncsics Mihály Baloldali Radikális Párt

DiEM25 – Demokrácia Európában Mozgalom